

2009

ÅRBOG

At leve og arbejde i Europa

Eurofound

© Det Europæiske Institut til Forbedring af Leve- og Arbejdsvilkårene, 2010

Ansøgninger vedrørende oversættelses- og reproduktionsrettigheder stiles til direktøren for Det Europæiske Institut til Forbedring af Leve- og Arbejdsvilkårene, Wyattville Road, Loughlinstown, Dublin 18, Irland.

Det Europæiske Institut til Forbedring af Leve- og Arbejdsvilkårene (Eurofound) er et uafhængigt EU-organ, der er oprettet for at bistå med at formulere fremtidige politiske tiltag vedrørende sociale og arbejdsrelaterede forhold. Yderligere oplysninger kan fås på Eurofound's websted på www.eurofound.europa.eu.

Forord

I skrivende stund arbejder EU på at godkende Europa-Kommissionens nye 10-årige strategi for bæredygtig vækst og beskæftigelse – “Europa 2020” – mens Eurofound arbejder på sit arbejdsprogram for 2011. Hvis man skal se frem, er det i henhold til princippet om evidensbaseret politisk beslutningstagning imidlertid nødvendigt først at se tilbage. Formålet med denne Årbog er at præsentere Eurofound's centrale resultater i løbet af 2009. Årbogen for 2009 er den første, der bliver udgivet som led i Eurofound's fireårige arbejdsprogram “Et bedre arbejde, et bedre liv”, og kan på baggrund af bredden i det arbejde, som iværksættes hvert år, kun give et delvist billede af Eurofound's forskningsresultater. Men som det fremgår af et hurtigt blik gennem Årbogen, dominerede virkningerne af recessionen Eurofound's forskning på tværs af instituttets forskellige forskningsområder. Endvidere beviste Eurofound's periodiske forløbsundersøgelser deres værd, idet de viste de ændringer, som indtil videre er fulgt i kølvandet på afmatningen. Data fra *European restructuring monitor quarterly* skitserer væksten og det efterfølgende fald i antallet af mistede job som følge af omstrukturering. Regelmæssige opdateringer fra Det Europæiske Observationsorgan for Arbejdsmarkedsrelationer (EIRO) satte fokus på de samarbejds- og konfliktsituationer, der er opstået mellem arbejdsmarkedets parter i hele Europa. Årlige arbejdstids- og lønoversigter peger på de ændringer, der er sket i løn- og arbejdsbetingelserne som reaktion på recessionen, mens en sammenligning af tendenser i livskvalitet viser virkningen af recessionen, som den opleves af borgerne i medlemsstaterne.

Vi håber, at denne Årbog vil vise de centrale udviklingstendenser, som har formet europæiske borgeres arbejde og liv igennem 2009.

Jorma Karppinen

Direktør

Erika Mezger

Vicedirektør

VORES RESULTATER

KAPITEL 1	DEN ØKONOMISKE BAGGRUND	s. 1
KAPITEL 2	REAKTIONER PÅ RECESSIONEN	s. 7
KAPITEL 3	HVORDAN VAR DIN OPLEVELSE?	s. 18
KAPITEL 4	LIVSKVALITET	s. 25
Yderligere læsning		s. 38

Begyndelsen af 2009 markerede recessionens lavpunkt, idet meddelelserne om tab af arbejdspladser toppede omkring årets første kvartal, hvor mænd og yngre arbejdstagere blev uforholdsmæssigt hårdt ramt. Antallet af tabte arbejdspladser som følge af konkurs steg støt i løbet af 2008 og 2009, hvor bygge-, tekstil- og fremstillingssektorerne blev særlig hårdt ramt. Der blev dog også skabt arbejdspladser i årets løb, idet virksomheder, der tilbød billige varer og tjenesteydelser, drog fordel af de ændrede vilkår.

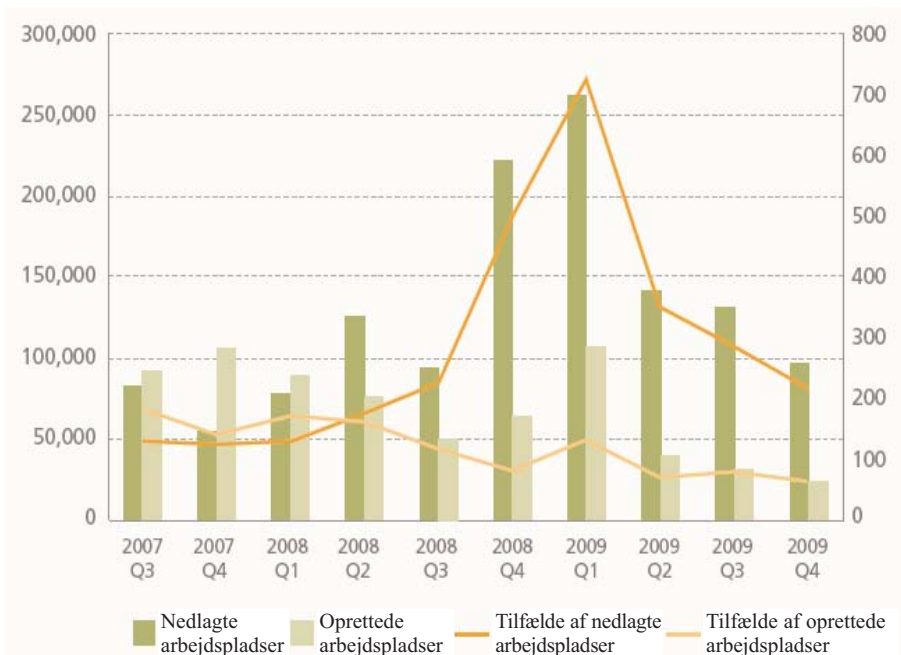
Ved en vurdering af udviklingen i industrien og udviklingen i arbejdsvilkårene og borgernes daglige livskvalitet i hele Europa i 2009 kan man ikke se bort fra de gennemgribende virkninger af den recession, der som følge af finanskrisen opstod i 2008. Efter Eurofound's mening er recessionen særdeles relevant for Institutets forskningsmandat, eftersom den påvirker alle forskningsområder – industriel forandring, arbejds- og beskæftigelseskvalitet samt levevilkår og livskvalitet. De sidste to år er alle disse områder blevet dramatisk berørt, og situationen bliver stadig værre. Når virksomhedernes fortjenstmarginer kommer under pres, er der risiko for, at det vil gå ud over dyre foranstaltninger til forbedring af arbejdsbetingelserne. Endvidere vil den eskalerende offentlige gæld i mange medlemsstater få negative følger for midlerne til at gennemføre sociale velfærdspolitikker.

Selv om EU teknisk set kom ud af recessionen i tredje kvartal 2009, forblev væksten træg og noget under tidligere tendenser. Endvidere steg ledigheden fortsat og nåede sit højeste niveau i over 10 år – nemlig 9,5 % i EU27. I det mindste indtil første kvartal af 2009 var de hårdest ramte arbejdere især faglærte arbejdere, hvilket afspejler, at tabet af arbejdspladser var koncentreret i produktions- og byggesektorerne. Som under tidligere recessioner har mænd i højere grad mistet deres job end kvinder. Og beskæftigelsesfrekvensen for unge (i alderen 15-24 år) faldt mere end for personer over 24 år. I de medlemsstater, som er blevet hårdest ramt af recessionen, såsom Irland, Spanien og de baltiske stater, er arbejdsmarkedssituationen for alle demografiske grupper dog blevet markant forværret – hvad enten de er unge, ældre, mænd eller kvinder.

Siden 2002 har Eurofound's European Restructuring Monitor (ERM) vurderet omfanget af omstruktureringen i Europa og følgerne heraf for beskæftigelsen – både med hensyn til jobskabelse og jobtab. Tallene for 2009 viser løbende omfattende tab af arbejdspladser i hele Europa. Fra slutningen af andet kvartal 2008 begyndte ERM at rapportere om meddelelser i europæiske medier om væsentligt højere antal jobtab i virksomheder under omstrukturering. Antallene steg hele året igennem og toppede omkring sidste kvartal af 2008 og første kvartal af 2009. I hele 2009 faldt antallet af meddelte jobtab, men det gjorde også antallet af nyskabte arbejdspladser, som det fremgår af figur 1. Navnlig steg andelen af alle meddelte jobtab som følge af konkurs betragteligt i samme periode.

Eurofound's forskning afslørede, at antallet af konkurser på baggrund af den globale recession steg væsentligt i årets løb og frem til midten af 2009. I Danmark steg antallet af konkurser f.eks. med 85 % mellem maj 2008 og maj 2009, til trods for at 2008 allerede havde været et rekordår i den henseende. Endvidere har en række sektorer været særlig hårdt ramt af konkurser, nemlig bygge- og anlægssektoren, tekstilindustrien, engros- og detailhandelen, produktionssektoren, hotel- og restaurationsbranchen samt bilindustrien. I Estland f.eks. er antallet af støtteudbetalinger ved insolvens siden 2008 tredoblet i produktionssektoren og næsten firedoblet inden for engros- og detailhandel. I bygge- og anlægssektoren alene har der været 15 gange så mange insolvensbetalinger.

Figur 1: Antal omstruktureringstilfælde og samlet antal meddelte nedlæggelser og oprettelser af arbejdspladser

Kilde: ERM quarterly Issue 4 – winter 2009

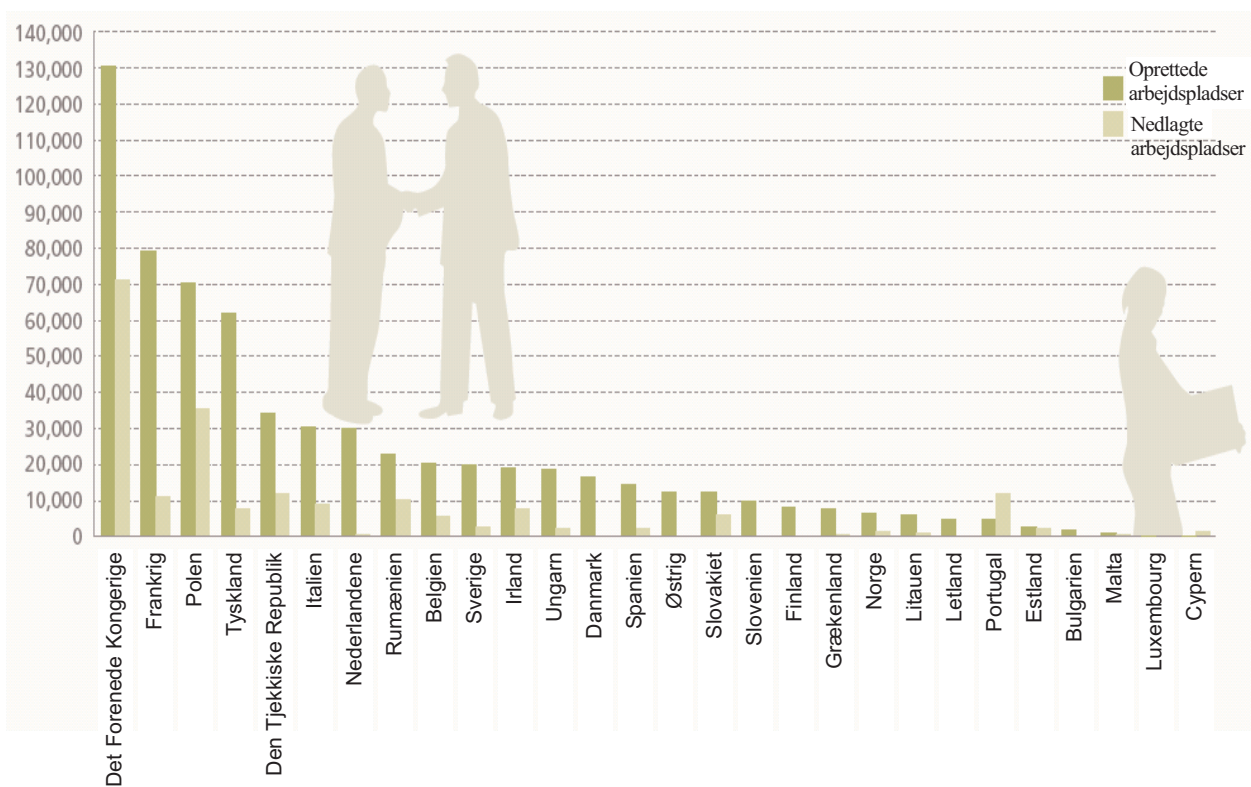
Undersøgelserne, som er nærmere beskrevet i Restructuring in bankruptcy: recent national case examples, har til formål at gennemgå nylige tilfælde af konkurs med henblik på bedre at forstå konkurser generelt og, i særdeleshed, følgerne for de berørte arbejdstagere, og hvilken form for kompensation de modtager. Konklusionen var, at en central årsag til virksomhedskonkurs var overdreven gældsætning og manglende udvikling af en konkurrenceevnestrategi. Når den økonomiske afmatning ramte, viste det sig vanskeligt at undgå konkurs. Faldende efterspørgsel efter varer og tjenesteydelser eller begrænset adgang til kredit gjorde det vanskeligt eller umuligt for mange virksomheder at betale af på gæld. Små og mellemstore virksomheder (SMV'er), som er mere afhængige af lån, ser ud til at have været mest sårbare i den henseende. En række lande indførte foranstaltninger, der skulle sikre kredit til (især) SMV'er, med det formål at beskytte virksomheder, der var i fare for at gå konkurs som følge af ringere adgang til erhvervskredit. I Italien oprettede regeringen f.eks. en sådan fond, der gjorde det muligt for virksomheder at optage et lån på op til 1,5 mio. EUR. Den gavnlige virkning af sådanne strategier lader dog endnu til at være begrænset.

Virksomhederne led også under en dominoeffekt, idet konkurs i én virksomhed førte til konkurs i en anden. Konkurs blandt virksomheder i enden af forsyningskæden har tvunget andre led i kæden ud i insolvens. F.eks. skabte krisen i byggesektoren i Rumænien problemer for virksomheder i træbearbejdningsindustrien, hvilket førte til færre ordrer og finansielle vanskeligheder blandt skovdriftsaktiviteter. I Litauen blev konkurser i hotel- og restaurationsbranchen delvis forårsaget af lukningen af det nationale luftfartsselskab og udenlandske luftfartsselskabers nedlukning af flyafgange til Litauen. Denne dominoeffekt har også været med til at sprede den økonomiske afmatning på tværs af lande. F.eks. var de første virksomheder i Slovakiet, som gik konkurs, virksomheder, der eksporterede til lande, hvor den økonomiske krise allerede havde ramt – særligt virksomheder i bilindustrien. Dette førte herefter til et fald i salget for deres indenlandske leverandører.

803

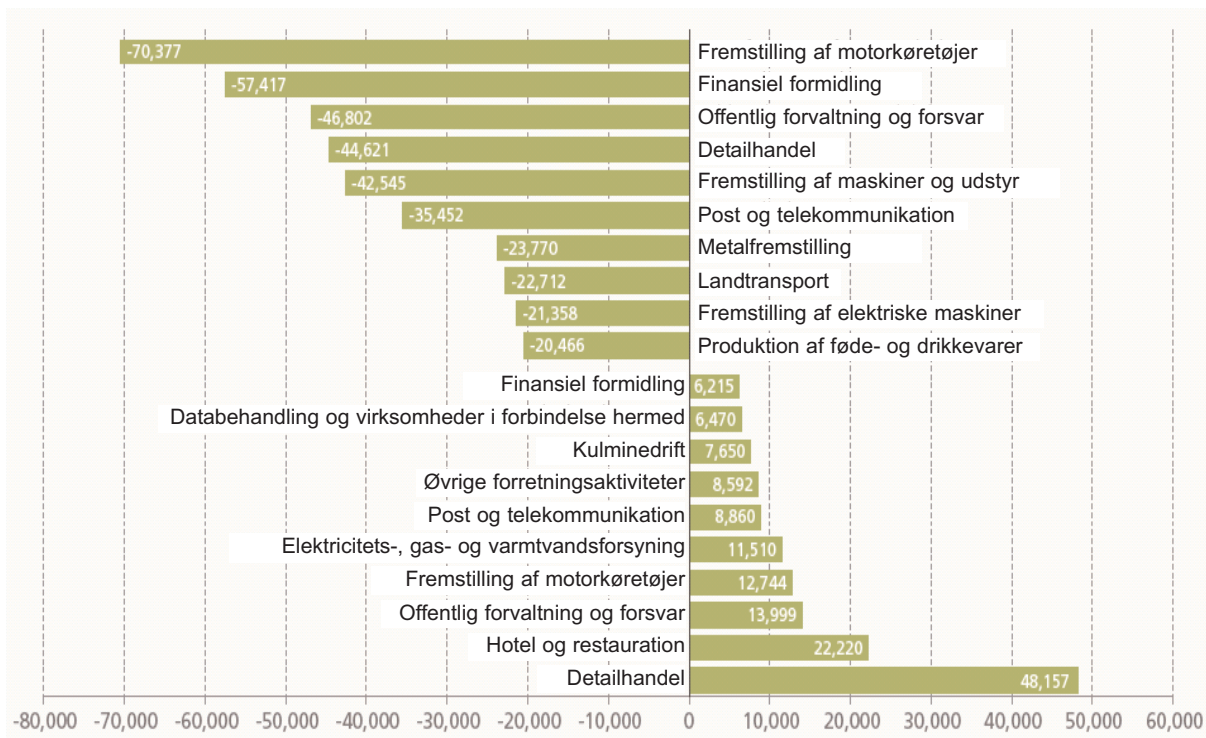
kontakter og informationsmøder fandt sted mellem Eurofound og centrale beslutningstagere på EU-niveau

Figur 2: Meddelte oprettelser og nedlæggelser af arbejdspladser pr. land, 2009

Kilde: ERM

Figur 3: Meddelte nedlæggelser og oprettelser af arbejdspladser pr. sektor, 2009

Kilde: ERM

Fokus på Institutets forum 2009:**Recession – vejen ud**

Et centralt element i Eurofound's arbejde er at skabe et forum for debat og diskussion for at bringe beslutningstagere og nøgleaktører sammen. Eurofound's flagskibsevent er Foundation Forum, som afholdes hvert andet år. I november 2009 drøftede deltagerne i eventen, som blev åbnet af den irske premierminister (Taoiseach) Brian Cowen, temaet "Global recession: Europas vej ud" for at afspejle den særlige vægt på den økonomiske afmatning, Eurofound havde lagt i sit arbejde i årets løb. Især drøftede de, hvorvidt og i hvilket omfang Europa kunne komme ud af recessionen med sine sociale og politiske principper i behold. Vil der skulle kastes nogen grundlæggende europæiske værdier over bord for at genvinde den globale konkurrenceevne? Argumenter for at skære i de offentlige udgifter blev sat op imod argumenter for, at statslige udgifter er afgørende for at opretholde en økonomisk balance. Deltagerne drøftede, hvorvidt og i så fald med hvor meget regeringerne skulle øge deres støtte til jobskabelse og bistand til jobsøgning samt uddannelses- og ansættelsessubsidier. Uundgåeligt rejstes spørgsmålet om, hvorvidt disse kostbare foranstaltninger er bæredygtige, og der blev også udtrykt bekymring for, at efterspørgslen i en tid med stigende arbejdsløshed kunne overstige tjenesternes kapacitet. Talere på forummet understregede også den rolle, som socialt partnerskab kan spille med hensyn til at presse den europæiske konkurrencefordel, og satte fokus på behovet for at skabe passende tiltag for social sikkerhed og velfærdsreform.

Det blev også konstateret i undersøgelsen, at følgerne normalt er alvorligere, når arbejdstagere mister deres job i en konkurs end ved andre typer af omstrukturering, eftersom deres konkursramte arbejdsgiver kan være ude af stand til at yde nogen form for finansiel eller praktisk støtte, og i mangel af fratrædelsesgodtgørelser er arbejdstagerne ofte afhængige af bistand fra staten. Støtte fra staten omfatter i de fleste lande foranstaltninger til at sikre betaling af eventuelle krav, som arbejdstagere måtte have mod deres insolvente arbejdsgiver, og sikre, at deres pensionsrettigheder ikke påvirkes. Pensionsmidler er i mange lande beskyttet gennem regler om, at midlerne skal holdes adskilt fra virksomhedens interesser.

Hvordan får ERM sine data?

European Restructuring Monitor (ERM) overvåger virksomhedernes udtalelser i medierne om omstrukturering og ledsagende nedlæggelser og oprettelser af arbejdspladser i EU27 og Norge. Dataindsamlingen omfatter alle meddelelser, der vedrører tab eller oprettelse af mindst 100 job, eller som omfatter 10 % af arbejdsstyrken i virksomheder, der beskæftiger mindst 250 arbejdstagere. En central fordel ved denne metode er, at den fanger meddelelser tidligt i afskedigelsesprocessen. Dog vil det antal personer, som faktisk påvirkes af omstruktureringen, næsten med sikkerhed bliver overvurderet. Andre datakilder kunne også give værdifulde supplerende oplysninger om jobtab. I 2009 begyndte ERM at studere meddelelser om kollektive afskedigelser. I henhold til EU-direktiv 98/59 skal alle virksomheder, der har planer om at afskedige medarbejdere – med forbehold for visse tærskler – meddele det til deres nationale institutioner og gennemføre en hørings- og forhandlingsproces for at mindske virkningerne af afskedigelserne. Disse meddelelser indeholder værdifulde oplysninger om de planlagte afskedigelser. Igen er disse data dog begrænsede, da oplysningerne ikke indsamles ensartet i alle medlemsstater og ikke altid på samme trin i processen. ERM vil fortsat udforske disse datasæt i fremtiden.

ERM-databasen opdateres dagligt. Læserne kan få adgang til flere oplysninger om de enkelte sager ved hjælp af søgemaskinen på www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/index.htm

Ud fra et nationalt perspektiv viser tallene for året, som de fremgår af de fire udgaver af European restructuring monitor quarterly, at Det Forenede Kongerige indtog en kedelig førsteplads med hensyn til meddelte jobtab, idet landet mistede over 125 000 arbejdspladser, hvilket delvis skyldtes en omfattende nedlæggelse af job i den betrængte finanssektor, som annoncerede tab af over 30 000 arbejdspladser i løbet af året. Andre sektorer – navnlig detailhandlen – oplevede også betydelige jobtab, f.eks. bebudede spiritusdetailhandelskæden First Quench nedlæggelse af 6 000 arbejdspladser med lukningen af de fleste af sine 1 000 butikker i hele landet.

Det Forenede Kongerige var imidlertid også førende inden for jobskabelse, idet der blev bebudet over 60 000 nye arbejdspladser i 2009. Navnlig opstod mange af disse inden for lavprisbutikker og fastfoodkæderestauranter, hvis formuer – tilsyneladende – voksede, selv om formuerne i den bredere økonomi skrumpede ind. F.eks. meddelte Kentucky Fried Chicken i årets første kvartal, at man ville oprette 9 000 arbejdspladser i Det Forenede Kongerige. I samme kvartal, også i Det Forenede Kongerige, bebudede lavprissupermarkedet ASDA oprettelsen af 7 000 job. (Denne dynamik var ikke begrænset til Det Forenede Kongerige, idet den belgiske koncern af discountsupermarkeder Colruyt i efteråret 2009 bebudede oprettelsen af omkring 4 000 nye stillinger).

I Polen førte en række storstilede omstruktureringer til oprettelse af mange nye arbejdspladser. Således blev der f.eks. bebudet 5 000 nye job på skibsværfterne Stocznia Szczecin og Stocznia Gdynia, mens computergiganten IBM meddelte, at man ville skabe 1 000 job til efteråret.

En del af stigningen i beskæftigelsen hang også sammen med oprettelsen af "grønne job". I årets andet kvartal bebudede Veolia Environnement i Frankrig oprettelsen af 5 000 job inden for genbrug, mens Electricity Supply Board i Irland meddelte, at der ville blive oprettet næsten 4 000 job inden for ren energiteknologi. Recessionen afspejledes også i, at den offentlige sektor oprettede nye job i tjenester, der skulle bistå dem, der var blevet afskediget, f.eks. bebudede den svenske offentlige arbejdsformidling oprettelse af 2 000 nye stillinger i tredje kvartal.

49%

stigning i antallet af politikdokumenter fra Europa-Kommissionen med citater fra Eurofound's forskning

Foundation Forum 2009

Hvem sagde hvad

Premierminister Brian Cowen: "Det vigtigste, vi [i Irland] kan gøre for at beskytte arbejdspladser og skabe nye, er at handle hurtigt, beslutsomt og effektivt for at korrigere og stabilisere vores offentlige finanser. Det vil genoprette den hjemlige og internationale tillid, som vil tiltrække investeringer og øge udgifterne til forbrug, hvilket er en forudsætning for beskæftigelse."

John Monks, Den Europæiske Faglige Samarbejdsorganisation: "Velfærdsstater er stabilisatorer. Vi er nødt til at skabe balance mellem markedsøkonomier og offentlige sektorer. Tyskland og Det Forenede Kongerige havde samme fald i BNP, men på grund af Tysklands kvalificerede kortvarige arbejdstilskud er den tyske arbejdsløshed ikke steget ret meget."

Amy Domini, grundlægger af og administrerende direktør for Domini Social Investments og førende fortalere for socialt ansvarlig investering: "Det er væsentligt, at vi udfordrer nogle af de præmisser, vi har givet det finansielle system lov til at arbejde på. Jeg vil hævde, at forvaltningen af finansielle aktiver bør ske på en måde, der opfylder målene med finansielle aktiver, nemlig at der skabes et bedre liv for flere mennesker."

Jørgen Rønne, formand for udvalget for sociale anliggende under BusinessEurope, forkastede ideen om, at den korrekte tilgang til løsning af krisen var at behandle den som et systemisk problem, og advarede mod overregulering af virksomhederne: “Løsninger bør findes på virksomheds- og brancheniveau”.

Maria João Rodrigues, særlig rådgiver om Lissabondagsordenen: “Mens vi står over for denne recession, er mange mennesker bange for at blive kaldt protektionistiske. Men hvis vi mister job nu, vil det blive meget vanskeligere at skabe dem i fremtiden (...). Vores drøftelser om krisen bør også handle om, hvordan vi fremmer langsigtet vækst. Vi bør ikke miste fokus på det lange sigt.”

Robert Verrue, generaldirektør for Europa-Kommissionens Generaldirektorat for Beskæftigelse, Sociale Anliggender, Arbejdsmarkedsforhold og Ligestilling: “De fleste mennesker ville ikke have forventet, at EU havde reageret så sammenhængende på krisen. Vi må fortsætte med at udnytte potentialet ved en fælles reaktion. Hvis EU ikke havde været sammenhængende, ville det have været vanskeligt at gøre de fremskridt, vi har gjort.”

Krasimir Popov, vicearbejds- og socialminister, om Bulgariens svar på krisen: “Vores genopretningsplan på kort sigt omfatter social sikkerhed og sundhedsforsikring samt sociale følger af omstrukturering. Der er uddannelseschecks til rådighed for arbejdstagere, som mister deres arbejde, og de dækkes af Den Europæiske Socialfond. Der stilles enorme ressourcer til rådighed for at stimulere jobskabelsen.”

Anna Ekström, formand for den svenske sammenslutning af fagforeninger: “Social dialog handler om en magtbalance mellem modstridende interesser. Med sand social dialog skal der gives på begge sider (...). Vi bør se social sikring som en investering, den udløsende faktor for forandring og vækst (...) mere som et springbræt og mindre som et sikkerhedsnet.”

Selv om recessionens omvæltninger har ført til arbejdsnedlæggelser, er det drastiske fald i efterspørgslen i mange tilfælde blevet imødegået ved at ændre arbejdstilrettelæggelsen eller øge den interne fleksibilitet. Et træk ved den aktuelle recession har været de offentlige myndigheders og arbejdsmarkedets parterers villighed til at samarbejde om beskæftigelsesbevarende foranstaltninger som reaktion på det, der kun opfattes som midlertidige fald i efterspørgslen, understøttet af ændringer i politikker og foranstaltninger på EU-niveau.

EU-NIVEAUET

Eurofound's forskning i recessionen er gået videre end en kvantitativ optælling af, hvor mange der har været involveret i nedlæggelse og oprettelse af arbejdspladser, til en kvalitativ vurdering af europæiske medlemsstater, virksomheders, arbejdsmarkedsparterers og fagforeningers foranstaltninger mod recessionen. Denne vurdering foretages gennem casestudier og sammenligninger af nationale tilgange og fremmes af Eurofound's tresidede struktur, som giver det en enestående indsigt i og adgang til EU-aktørers, nationale regeringers, fagforeningers og arbejdsgiverorganisationers synspunkter og metoder.

Som reaktion på den hidtil usete økonomiske konjunkturedgang er der blevet gennemført kriseforanstaltninger i hele Europa og på alle niveauer. Den centrale modforanstaltning på EU-niveau var den europæiske økonomiske genopretningsplan (EERP), som Det Europæiske Råd vedtog i november 2008. Som skitseret i ERM report 2009: Restructuring in recession har EERP til formål at koordinere medlemsstaternes politikker og sikre supplerende finansiering gennem Den Europæiske Investeringsbank (EIB) og fonde som Den Europæiske Socialfond (ESF). Den centrale idé i EERP er at stimulere udgifterne og således bidrage til at bevare arbejdspladser, indtil genopretningen bliver stabil.

Planen indebar også en midlertidig udvidelse af driftsreglerne for Den Europæiske Fond for Tilpasning til Globaliseringen (EGF), så den kan fungere målrettet i forbindelse med de omstrukturingsforanstaltninger på virksomhedsniveau, der er blevet nødvendige som følge af krisen. I henhold til denne undtagelse skal ansøgende medlemsstater påvise en klar forbindelse mellem afskedigelserne og den økonomiske krise. Udvidelsen af anvendelsesområdet vil være gældende indtil udgangen af 2011, og det samme gælder stigningen i EU-støtten, der steg fra 50 % til 65 %. Endvidere er tærsklen for, hvor mange afskedigelser der skal til for at komme i betragtning til støtte, blevet nedsat fra 1 000 til 500 enten som et tilfælde eller en række mindre tilfælde. Foreløbig er størstedelen af midlerne blevet brugt til jobmatchings- og rådgivningsforanstaltninger samt omskoling. EGF åbner dog også mulighed for andre foranstaltninger såsom mobilitetsydelse, lønstøtteforanstaltninger og aktioner målrettet særligt dårligt stillede grupper.

Har Globaliseringsfonden fungeret hidtil?

Den ekstra bistand i form af finansielle og menneskelige ressourcer, som blev muliggjort gennem Globaliseringsfonden (EGF), var "et særdeles værdifuldt tillæg til andre finansieringskilder" ifølge nøgleaktører, som var involveret i processen med at bistå arbejdstagere, der blev afskediget i forbindelse med to højtprofilerede tilfælde af omstrukturering i 2009. Eurofound skitserede i sin forskning den rolle, EGF-midler spillede med hensyn til at integrere arbejdstagere, der blev afskediget som følge af omstruktureringen af to virksomheder i mobiltelefonisektoren – BenQ i Tyskland og Perlos i Finland. Ifølge forskningen var et centralt element i fondens succes med at øge nationale og regionale bestræbelser den ekstra tid, den gav mulighed for, til efteruddannelse og mere individuel og dybdegående bistand, især til mere sårbare arbejdstagergrupper. Alt i alt ser EGF – i hvert fald i disse tilfælde – ud til at have haft en væsentlig betydning for de afskedigede arbejdstageres beskæftigelsesegnethed og trivsel.

Der benyttes to forskellige modeller for bistand til afskedigede arbejdstagere i Tyskland og Finland, nemlig overførselsvirksomheden og forandringssikkerhedscentret. De er begge veletablerede. I det tyske tilfælde vil en normal overførselsvirksomhedsmodel dog ikke omfatte den stærkt individualiserede bistand og omskoling til sådanne arbejdstagere samt støtten fra ligestillede, som indgik i EGF-pakken. Og i både det tyske og finske tilfælde gav EGF-bistanden mulighed for uddannelsespartnerskaber til udarbejdelse af mere detaljerede vurderinger af arbejdsmarkedskrav og veludviklede, skræddersyede uddannelsesstilbud, som havde større sandsynlighed for at føre til positive jobresultater. I Finland er det på grund af statslige budgetrestriktioner problematisk at ansætte ekstra personale til at bistå arbejdstagerne. EGF-midlerne betød dog, at der kunne rekrutteres flere støttemedarbejdere, og det lokale jobcenter kunne få bistand fra supplerende rådgivere, en erhvervspsykolog og en teamleder.

En yderligere begrænsning ved både de tyske og finske traditionelle modeller er, at de ofte mangler tid og finansielle ressourcer. Det skaber problemer for de arbejdstagere, som har mest brug for bistand, herunder arbejdstagere, som behøver mere tilbundsående tiltag, rådgivning og omskoling, for at de kan komme ind på arbejdsmarkedet igen. I både BenQ og Perlos' tilfælde følte de personer, som blev interviewet til casestudiet – *Added value of the European Globalisation adjustment Fund: A comparison of experiences in Germany and Finland* – at den største fordel ved EGF-tiltaget var de ekstra ressourcer og medarbejdere, som blev mobiliseret til at bistå arbejdstagerne, frem for oprettelsen af nye typer af støtteordninger. Og i begge tilfælde herskede den opfattelse, at det var de mest sårbare grupper af ramte arbejdstagere – ældre, lavtuddannede og kvinder (især enlige mødre) – der havde størst udbytte af den ekstra støtte, som blev tilvejebragt gennem EGF-midlerne. Når de blev adspurgt, satte arbejdstagere i begge virksomheder særlig pris på den mere intense og individualiserede støtte, de fik tilbudt af nye rådgivere.

REAKTIONER PÅ RECESSIONEN

Medlemsstaternes modforanstaltninger

I takt med, at virkningerne af recessionen bredte sig i hele Europa, reagerede nationale og regionale regeringer i medlemsstaterne med at iværksætte omfattende krisepakker. Et centralt element i mange af disse pakker er støtte og bistand til virksomheder og arbejdstagere, der står over for udfordringer med faldende efterspørgsel og, som følge heraf, et nødlidende arbejdsmarked.

Ved hjælp af en bred vifte af foranstaltninger har medlemsstaterne kæmpet på en række fronter – de har søgt at beskytte arbejdspladser, tackle følgerne af arbejdsløsheden og dæmpe virkningerne heraf, når den opstår, og har – med henblik på fremtiden – søgt at fastholde beskæftigelsesegnheden og bevare betingelserne for jobvækst.

Nedsættelse af arbejdstiden

Et af de vigtigste instrumenter, regeringerne har indført eller i visse tilfælde udvidet, er finansielt støttet arbejdsfordeling. Som svar på den lavere efterspørgsel og dermed produktion nedsætter arbejdsgiverne deres medarbejders arbejdstid – og løn – (ofte i overensstemmelse med overenskomsterne), idet statens midlertidige støtte herefter supplerer medarbejdernes lønninger. Disse ordninger beskytter medarbejderne mod alvorlige indkomsttab og giver samtidig virksomhederne mulighed for at fastholde dygtige arbejdstagere med færre omkostninger for virksomheden. På baggrund af de meget forskellige nationale arbejdsretlige love og kollektive overenskomstforhandlingsordninger i Europa er der imidlertid forskel på, hvor meget nationale regeringer og virksomheder har samarbejdet om at fremme arbejdsfordeling i løbet af krisen.

Opbremsning – bilindustrien i krise

Bilindustrien er en vigtig arbejdsgiver, for med over 2,2 mio. mennesker direkte ansat i Europa og næsten 10 mio. i forsyningskæden tegner den sig for næsten en tredjedel af alle europæiske industriarbejdspladser. Men den igangværende recession har ramt bilindustrien hårdt. Således sendte et styrt i salget i de første fire måneder af 2009 på ca. 15 % i EU15 og 21 % i de nye medlemsstater (NMS) chokbølger gennem sektoren og truede utallige job. I midten af februar meddelte General Motors f.eks., at de ville nedlægge 47 000 arbejdspladser, mens Volkswagen i marts bebudede, at de ville skære alle 16 500 midlertidige stillinger på verdensplan bort.

I 2009 så Eurofound på udviklingen i sektoren, hvordan bilindustrien reagerede på den økonomiske krise, og hvilke politiske tiltag der blev iværksat på nationalt og europæisk plan. Mange nationale regeringer trådte til og ydede nødlån for at skabe øget efterspørgsel – f.eks. ved at indføre skrotningsordninger, som belønner køberen af en ny bil med et kontant incitament. Selv om det faktisk satte skub i forbrugerefterspørgslen i Tyskland, havde lignende ordninger andre steder ikke den samme virkning. Arbejdsdelingsordninger reddede job, i det mindste på kort sigt, idet staten sørgede for lønsupplement som kompensation for de lavere lønninger og for at sikre fortsatte socialsikringsbidrag.

Initiativer på virksomhedsniveau

I en række lande har virksomheder udviklet deres egne initiativer til at fastholde medarbejdere i en situation med faldende efterspørgsel. Disse omfatter midlertidige produktionsstop kombineret med ferie uden løn for medarbejdere, midlertidige fyringer, lønstop og lønnedgang. I nogle tilfælde – Bentley Motors i Det Forenede Kongerige, Toyota i Det Forenede Kongerige, Volvo i Sverige og Opel i Polen – får arbejdsstyrken mulighed for uddannelse under produktionsstop eller arbejdsfordeling enten for at øge kvalifikationer eller for at være bedre rustet i tilfælde af potentiel afskedigelse. Det er endnu uklart, om sådanne foranstaltninger kan være med til at understøtte bilindustrien, indtil det generelle økonomiske klima atter bliver bedre. I juli 2009 tydede meget på, at der ville ske flere fusioner og lukninger.

For yderligere oplysninger se *Recent restructuring trends and policies in the automotive sector*.

I Tyskland giver det allerede eksisterende føderale Kurzarbeit-system en statsstøttet opbakning til virksomheder, der benytter arbejdsfordeling. Når en virksomheds behov for arbejdstidsfleksibilitet overstiger det, der er aftalt kollektivt, eller hvis virksomheden har opbrugt denne mulighed, kan den ty til forbundsmidlerne. Mellem oktober og december 2008 steg antallet af arbejdstagere, som potentielt var omfattet af betalinger fra fonden til over det femdobbelte. Ved udgangen af marts 2009 arbejdede omkring 1,1 mio. tyske arbejdstagere på nedsat tid med støtte. Ifølge nogle skøn ville over 350 000 tyske arbejdstagere være blevet afskediget, hvis det ikke havde været for denne foranstaltning. Grundet stimulerende foranstaltninger generelt førte det fald i BNP, Tyskland oplevede, ikke til det fald i beskæftigelsen, som man kunne have forventet. Tysklands BNP faldt med 6,7 % mellem første kvartal 2008 og første kvartal 2009, mens BNP i Spanien faldt med under halvdelen – kun 3 %. Mens beskæftigelsen imidlertid steg lidt i Tyskland – med 0,4 % – i perioden, faldt den i Spanien med 6,3 %.

Et lignende tiltag – delvis arbejdsløshed (*chômage partiel*) – i Frankrig har bidraget til bevarelsen af job, særligt i bilindustrien, hvor antallet af virksomheder, der søgte om midler under ordningen, steg betydeligt. I henhold til den franske ordning bruges statsmidler i tilfælde af særlige økonomiske vanskeligheder til at dække 60 % af minimumstimelønnen i perioder, hvor der midlertidigt afskediges personale. Lignende ordninger er blevet brugt i Nederlandene og Østrig. I Det Forenede Kongerige, hvor forhandlingssystemet er stærkt decentraliseret, har foranstaltninger til at nedsætte arbejdstiden på grund af recessionen i vid udstrækning været resultatet af forhandlinger mellem ledelse og fagforeninger på virksomhedsniveau. Der findes ikke noget statsligt program til at hjælpe arbejdsgivere med at opretholde beskæftigelsen gennem arbejdsfordeling.

Det ser faktisk ud til, at de lande, der aktivt har gennemført foranstaltninger som arbejdstidsfleksibilitet, arbejdsfordeling og midlertidige fyringer har kunnet begrænse omfanget af afskedigelserne. F.eks. har Østrig, Frankrig, Tyskland og Nederlandene, som alle har brugt kombinationer af disse foranstaltninger, oplevet en mindre dramatisk stigning i arbejdsløsheden end mange andre medlemsstater. Imidlertid kan disse positive resultater ikke være ved, hvis det ikke lykkes at få gang i beskæftigelsen. Der er en reel fare for, at ledighedsniveauerne stiger hurtigt, selv i lande som Frankrig og Tyskland, hvis produktionssektorer hidtil har formået at undgå storstilet omstrukturering som følge af recessionen.

Nedskæring af arbejdskraftomkostninger

Det kan klart hjælpe virksomhedernes finansielle situation i en krisetid at skære i omkostningerne til arbejdskraft. I en række medlemsstater har regeringerne reduceret eller udsat indirekte lønomkostninger – primært skatter og arbejdsgiverbidrag. I Tyskland f.eks. er arbejdsgiverbidrag til arbejdsløshedsforsikring blevet sænket til 2,8 % for 2009 og 2010. I nogle lande skal særlige grupper af arbejdstagere eller virksomheder i bestemte sektorer betale nedsat socialsikringsbidrag. I lande såsom Den Tjekkiske Republik, Ungarn og Portugal tilskynder regeringen virksomhederne til at ansætte ældre arbejdstagere ved at reducere eller fjerne deres socialsikringsbidrag til eksempelvis sundhedsforsikring. Samtidig har den spanske regering udsat arbejdsgiverbidrag i luftfarts- og vejtransportsektorerne.

Foranstaltninger på virksomhedsniveau

I løbet af 2008 og 2009 tog virksomheder i en række sektorer deres egne skridt, uden støtte fra staten, til at tilpasse arbejdstiden og således nedbringe arbejdskraftomkostningerne. En række foranstaltninger blev benyttet hertil, nemlig produktionsstop, forpligtelser til at tage årlig ferie, kortere arbejdsuger eller -dage, øget brug af arbejdstidskonti, ferierotation og sabbatperioder. Endvidere er lønnen i mange tilfælde blevet skåret ned – med helt op til 10 % eller 20 %. I praksis har virksomhederne indført en kombination af foranstaltninger og normalt i samråd med fagforeninger og samarbejdsudvalg.

Eftersom recessionen nåede sit lavpunkt i slutningen af 2008 og begyndelsen af 2009 udnyttede en række virksomheder juleferien, således at produktionsstop og virksomhedslukninger i december 2008 og januar 2009 ofte varede op til fire uger. Dette fortsatte gennem første halvdel af 2009, idet nogle virksomheder valgte produktionsstop eller reducerede skift. Generelt var virksomhedernes første reaktion på de stille perioder, der opstod på grund af den faldende efterspørgsel, at reducere arbejdstagernes udestående timebalancer ved at foreslå, at de udnyttede deres ret til ferie og fridage.

Løntilbageholdenhed for at redde arbejdspladser

For at undgå afskedigelser indgik mange arbejdsgivere aftaler med arbejdstagerrepræsentanterne om lønstop eller lønnedgang. I mange tilfælde er lønnedgang ikke blevet anvendt ensartet på alle medarbejdere, men indføres efter indkomstgrupper – f.eks. lønstop for lavtlønnede, moderate lønnedskæringer for mellemindkomstgrupper og større lønnedgang og manglende udbetaling af bonusser for ledende medarbejdere. Sædvanligvis er disse jobbevarende foranstaltninger blevet indført sammen med andre foranstaltninger, og ikke som selvstændige initiativer. F.eks. trak elektronikproducenten Sony i januar 2009 sine afskedigelser tilbage og forpligtede sig til at holde sin fabrik i Barcelona i drift indtil 2010 til gengæld for lønstop og længere arbejdstid. Samme år accepterede piloter hos det tjekkiske luftfartsselskab en lønnedgang på 6,5 % for at redde 200 job, mens der blev indgået en ny omkostningsreducerende aftale mellem det irske luftfartsselskab Aer Lingus og de førende irske fagforeninger, SIPTU. I henhold til denne aftale benyttede 850 arbejdstagere en mulighed for at "fratræde og vende tilbage", hvorved de modtog en attraktiv fratrædelsespakke og efterfølgende vendte tilbage til nydefinerede roller til lavere løn og forringede vilkår.

Alternativt har andre virksomheder indført eller udvidet deres brug af arbejdstidskonti, især i Tyskland. Arbejdstagerne er måske blevet bedt om at tage fri svarende til den overtid, de allerede har opsparret, og de kan således få fri uden at skulle bruge deres årlige ferie, mens virksomheden undgår at betale højere godtgørelse for overtid. Alternativt kan arbejdstagerne blive bedt om at tage fri nu og arbejde længere senere, når efterspørgslen efter virksomhedens produkter ventes at være kommet i gang igen.

Med henblik på at undgå afskedigelser under den aktuelle efterspørgselsnedgang (når det ikke længere kan lade sig gøre at bruge ferie- eller overtidssydelsler) har mange europæiske virksomheder sat deres medarbejdere på arbejdsfordeling eller har foretaget midlertidige fyringer. For medarbejdere giver dette i det mindste en midlertidig garanti for ikke at blive afskediget, selv om nedsat arbejdstid resulterer i en nedsat nettoløn. For arbejdsgiverne øger det deres interne fleksibilitet ved at nedskære arbejdskraftomkostningerne, samtidig med at de bevarer adgangen til arbejdskraft, kvalifikationer og kompetencer til et forventet opsving.

I marts 2009 vedtog arbejdstagerne hos den svenske erhvervskøretøjsproducent Scania at acceptere midlertidige fyringer til gengæld for en garanti for beskæftigelse i seks måneder efter aftalen. Aftalen medførte også en 20 % nedskæring i arbejdstiden og 10 % reduktion i lønnen, nedskæringer i feriepengene og lønstop i et år.

Det ser ud til, at anvendelsen af arbejdsfordeling eller midlertidige fyringer begyndte i januar 2009 med en ny bølge i april-maj 2009. Generelt har virksomhederne opfattet det som en midlertidig foranstaltning, der skulle vare mellem nogle få uger og nogle få måneder. Nogle virksomheder udvidede senere den periode, den skulle løbe i. Andre virksomheder opdagede imidlertid, at den planlagte nedsættelse af arbejdstiden ikke var nødvendig, f.eks. drog Skoda i Den Tjekkiske Republik fordel af den stigende efterspørgsel på grund af den tyske bilskrottningsordning.

1,6 mio.

mennesker besøgte
Eurofound's
websted sidste år

Til trods for, at den økonomiske krise berørte et flertal af virksomheder, viste en national undersøgelse i Tyskland i slutningen af 2009, at kun et lille mindretal havde fyret medarbejdere. Arbejdstidskonti var den mest udbredte foranstaltning til at nedbringe den effektive arbejdstid og give virksomhederne en stødpude mod den faldende efterspørgsel. I alt brugte 30 % af virksomhederne i Tyskland arbejdstidskonti enten i form af en reduktion i antallet af opsparede timer på de enkelte konti eller i form af arbejdstidskreditter, som vil skulle arbejdes af i fremtiden, når der atter kommer gang i aktiviteterne. Derudover var den mest almindelige foranstaltning arbejdsfordeling, som 20 % af virksomhederne benyttede.

Andre virksomheder, hovedsagelig inden for serviceområder som banker eller virksomhedsrådgivning, har indført længerevarende nedsat arbejdstid i form af afbrydelser i arbejdslivet eller sabbatperioder. F.eks. indførte finanskoncernen BBVA en række omkostningsreducerende foranstaltninger i maj 2009 (som havde det supplerende mål at søge at hjælpe medarbejderne med at forene arbejds- og familieliv og give dem mere fleksibilitet). Blandt foranstaltningerne var muligheden for at tage mellem tre og fem års orlov til personlige eller faglige projekter med ca. 30 % af deres årsløn plus sundhedsydelse og med garanti for et job ved udløbet af perioden.

TILTAG MOD JOBKRISEN

På baggrund af massearbejdsløsheden har medlemsstaterne gjort særlige bestræbelser for at genintegrere de ledige på arbejdsmarkedet. En måde at fremme genintegrationen på er at etablere tjenester, der skal sørge for jobmatching, rådgivning og karrierevejledning.

Flere medlemsstater har søgt at tilpasse deres offentlige arbejdsformidlinger til den øgede efterspørgsel, der er opstået som følge af de tab af arbejdspladser, der er sket under recessionen. Her kan være tale om at ansætte flere medarbejdere til at klare den større efterspørgsel, uddanne eksisterende medarbejdere, udvide rådgivningsperioden eller knytte den til andre udbydere af arbejdsmarkedstjenester.

Sådan tages brodden ud af en omstrukturering

Hvad enten en omstrukturering iværksættes på grund af finanskrisen eller som følge af en fusion mellem virksomheder, er den traumatisk for den enkelte arbejdstager og kan have dybe økonomiske virkninger for den lokale region. Dog har mange virksomheder i Europa gjort en betydelig indsats – ofte i samarbejde med arbejdstagerrepræsentanter og offentlige myndigheder – for at minimere virkningerne af jobtab. Det kan f.eks. være at hjælpe arbejdstagere med omskoling eller med at finde nye job og rådføre sig med dem om, hvordan mere langsigtede mål bedst kan nås. I løbet af 2009 har Eurofound indgående studeret en række tilfælde af virksomhedsomstrukturering for at analysere, hvad der er god praksis i omstrukturering – hvad enten den er knyttet til den aktuelle krise eller ej. Institutet fandt frem til, at høring er en central betingelse for at minimere virkningerne af jobtab. I eksemplerne på bedste praksis er samarbejde og samråd endvidere indbygget i virksomhedens driftsprocedurer og foregår løbende – også når omstrukturering ikke er på tale.

I en separat undersøgelse blev det konstateret, at socialt partnerskab har været et nøgleelement i afbødningen af omstruktureringens negative følger. I både Sverige og Belgien er der blevet oprettet organer med deltagelse af arbejdsmarkedets parter for at forbedre udsigterne for, at afskedigede arbejdstagere hurtigt kunne få nye job af høj

kvalitet. I løbet af det sidste årti har det svenske råd for støtte og rådgivning i forbindelse med afskedigelse (TRR) støttet næsten 160 000 funktionærer i 20 000 tilknyttede virksomheder med at finde beskæftigelse eller påbegynde nye karrierer. Endvidere har ordningen til formål at sikre, at deltagerne får op til 70 % af deres tidligere løn. Den fælles deltagelse af både fagforeninger og arbejdsgiverorganisationer opfattes som en central betingelse for dens hidtidige succes med at placere kunder i nye job med succesrater på 60-70 %. Endvidere er processen langvarig, idet en kundes forbindelse til uddannelsescentret potentielt kan vare i op til fem år. I Belgien har "omskolingsenheder" haft samme succesrater som det svenske TRR. Trepartsenheden, der bliver oprettet som svar på en bestemt omstruktureringssag og omfatter repræsentanter for fagforeninger, arbejdsgiver og den offentlige arbejdsformidling, forvalter budgettet.

De gældende strukturer for arbejdsmarkedets parter i Spanien og Italien spiller en anden rolle, idet de søger at foregribe ændringen, før den fører til omstrukturering af virksomheden og afskedigelser. Der ser dog ikke ud til at være eksempler på ordninger, som både skal minimere tabet af arbejdspladser og sikre en konstruktiv løsning på en sådan problemstilling.

Se *ERM case studies: Good practice in company restructuring* og *EMCC case studies – Joint social partner structures and restructuring: Comparing national approaches*

Flere medlemsstater har indført incitament (eller udvidet anvendelsesområdet for eksisterende programmer) til virksomheder, så de opretter flere arbejdspladser, ved at give arbejdsgivere mulighed for at få nedsat indirekte lønomkostninger (som beskrevet ovenfor) eller ved at give dem løntilskud til nyansatte medarbejdere. Det betyder, at ledige kan hjælpes tilbage på arbejdsmarkedet, mens virksomhederne har de personaleressourcer, de får brug for til et fremtidigt økonomisk opsving.

På længere sigt – afbødning af virkningerne af arbejdsløsheden

Erfaringer fra tidligere recessioner har vist, at der er et tidsinterval mellem fald i produktion og fald i beskæftigelse, og derfor kan beskæftigelsen forventes at gå yderligere ned, formentlig over de næste fire til fem år. Dermed er det klart, at den offentlige støtte til at opretholde og skabe beskæftigelse også skal fastholdes i den økonomiske stabiliseringsperiode. Mange medlemsstater har justeret deres ordninger for finansiel støtte til ledige, så de passer til de aktuelle omstændigheder, f.eks. i form af en lempelse af berettigelseskriterierne for arbejdsløshedsydelse. Støtten gives også i form af børnetilskud, boligydelse og studiestøtte for at hjælpe dem, der er sat uden for arbejdsmarkedet på grund af recessionen. For mange medlemsstater vil det imidlertid være en afgørende udfordring at finde en passende balance mellem at støtte enkeltpersoner og virksomheder og at øge udgifterne på statsbudgettet.

152 443

trykte publikationer blev udsendt, og mange flere blev offentliggjort elektronisk

Opkvalificering til et fremtidigt opsving – uddannelsesstøtte i medlemsstaterne

I løbet af recessionen har en række regeringer støttet efteruddannelsesforanstaltninger for medarbejdere i virksomhederne for at motivere virksomhederne til at gennemføre ekstra uddannelsesaktiviteter. Denne støtte er givet i form af rådgivning og konsulentbistand til virksomheder, enten om hvordan man forvalter efteruddannelse i virksomheden, eller hvordan man finder den mest egnede eksterne udbyder. F.eks. er programmet "Train to Gain" i Det Forenede Kongerige, som er en statslig service, der tilbyder rådgivning om, hvordan man øger medarbejdernes kvalifikationsniveau, åben for virksomheder af alle størrelser og i alle brancher. I januar 2009 blev initiativet udvidet til at omfatte kortvarig efteruddannelse på områder, som skaber hurtigt udbytte for virksomheden såsom likviditetsstyring og virksomhedsforbedringsteknikker. I flere tilfælde er offentlig støtte til efteruddannelse blevet knyttet til arbejdsfordeling. I Østrig, Den Tjekkiske Republik, Tyskland og Polen får arbejdsgivere et efteruddannelsesstilskud – som dækker mellem 25 % og 80 % af omkostningerne – hvis de tilbyder medarbejderne kurser i den tid, de er på arbejdsfordeling og således ikke arbejder. Andre støtteforanstaltninger omfatter rådgivning og konsulentbistand, som ellers kun ville være til rådighed for arbejdsløse, eller finansiel støtte til efteruddannelse eller personaleomkostninger.

Der er behov for målrettede foranstaltninger til at fastholde eller øge investering i efteruddannelse. Således viser en undersøgelse i Det Forenede Kongerige f.eks., at 44 % af virksomhederne reducerede investeringerne i efteruddannelse på grund af krisen. Som reaktion på risikoen for underfinansieret uddannelse har den britiske regering afsat midler til at sikre, at alle under 25 år kan få enten en erhvervsuddannelse eller et støttet job, hvis de har været ledige i et år.

Se endvidere *Restructuring in recession – ERM report 2009, Sink or swim – recession and recovery in Europe and Social dialogue and the recession.*

DEN SOCIALE DIALOG OVER FOR RECESSIONEN

Samarbejde gennem krisen

Recessionens påvirkning af den sociale dialog har været blandet, men den har i mange tilfælde – i hvert fald i øjeblikket – bragt arbejdsmarkedets parter sammen om straks at gennemføre pragmatiske tiltag. I andre medlemsstater, især dem, der forsøger at gennemføre stramninger på grund af nationale budgetunderskud, har spændinger mellem den nationale regering og især fagforeninger i den offentlige sektor dog ført til konflikt.

Som tidligere nævnt har de forskellige ordninger for nedsættelse af arbejdstiden i mange tilfælde bygget på aftaler indgået mellem arbejdsgivere og fagforeninger, og Eurofound's forskning i arbejdsmarkedsrelationer i 2009 viser talrige eksempler på indrømmelser, der er opnået som følge af forhandlinger mellem arbejdsmarkedets parter.

F.eks. underskrev Schaeffler-koncernen, IG Metall og koncernens samarbejdsudvalg den 26. maj 2009 en aftale, der udstak rammerne for en aftale baseret på nedskæring af arbejdskraftomkostningerne til gengæld for midlertidige garantier for jobsikkerhed og for, at der ikke ville ske afskedigelser i virksomheden før den 30. juni 2010, forudsat at nedsættelsen af omkostningerne opnås ved hjælp af en række gensidigt vedtagne foranstaltninger, bl.a. arbejdstidsnedsættelse med lønjustering og yderligere brug af arbejdsfordeling. Ifølge ledelsen var 220 000 job i fare og er blevet reddet – i det mindste på kort sigt.

Da den svenske produktionssektor stod over for den usædvanlige udfordring, recessionen udgør, nåede metalarbejderforbundet (IF Metall) og arbejdsgiverorganisationerne i marts 2009 frem til en aftale om at nedsætte arbejdstiden. I henhold til aftalen nedsættes lønningerne også i overensstemmelse hermed. Dog får arbejdstagerne mindst 80 % af deres normale løn. Lokale aftaler sikrer, at arbejdstagerne kommer i gang med uddannelse uden løn for at øge deres beskæftigelsesegnethed og kvalifikationer. Ved begyndelsen af efteråret 2009 var der blevet underskrevet ca. 500 lokale aftaler, der omfatter omkring 70 000 arbejdstagere, og flere ventes at følge.

135 276

dokumenter blev
downloadet fra
Eurofound's websted
(en stigning på næsten
28 000 fra 2008)

TREPARTSSAMARBEJDE

I mange lande er arbejdsmarkedets parter og de nationale regeringer indgået i et trepartssamarbejde om at udarbejde foranstaltninger med det formål at dæmpe virkningerne af recessionen. I en trepartsaftale, som blev indgået i Estland i marts 2009, blev der fremsat forslag til foranstaltninger på områderne livslang læring, social sikring og fleksible arbejdsmetoder, f.eks. ved at kombinere deltidsarbejde og livslang læring og overføre en stor del af serviceudbuddet i forbindelse med socialsikring og jobsøgning til elektroniske kanaler for at forbedre servicen.

Forhandling om indrømmelser – lønnen eller jobbet?

Da mange virksomheder er under pres for at reducere omkostningerne betydeligt, står arbejdstagerrepræsentanter og fagforeninger over for det ubehagelige valg at skulle acceptere mindre gunstige beskæftigelsesvilkår for at bidrage til omkostningsnedsættelsen eller risikere afskedigelse af en del af arbejdsstyrken, udflytning af virksomheden eller endog virksomhedslukning. En sådan "forhandling om indrømmelser" medfører ofte, at arbejdstagerrepræsentanterne går med til lønnedskæringer eller lønstop. Arbejdstagerrepræsentanter kan også gå med til andre nedskæringer såsom længere arbejdstid – uden nogen tilsvarende lønstigning – til gengæld for en form for beskæftigelsesgaranti fra ledelsens side. F.eks. accepterede fagforeningen DATE i det nederlandske datterselskab af det verdensomspændende postleveringsselskab TNT lønreduktioner på op til 15 % til gengæld for en beskæftigelsesgaranti, som udelukker afskedigelser i de næste tre år. Alternativet var ifølge fagforeningerne at bringe 11 000 job i fare på et særdeles konkurrencepræget marked.

Imidlertid er fagforeningerne ikke altid glade for de løsninger, hvor man giver større fleksibilitet til gengæld for større jobsikkerhed. Et lønstop hos bilfabrikken SEAT i Martorell i Spanien blev først godkendt i marts 2009 efter langvarige forhandlinger for at løse uenigheder mellem de involverede parter. I april godkendte ledelsen af den tyske bilproducent Daimler og dets samarbejdsudvalg en mere omfattende omkostningsreducerende pakke, som menes at sikre besparelser på omkring 2 mia. EUR. Dog er Daimlers jobgarantier, der blev tilbudt til gengæld, blevet kritiseret af nogle samarbejdsudvalgsmedlemmer som værende for begrænsede.

Selv om indrømmelsesforhandlinger kan bidrage til sikrere beskæftigelse i vanskelige tider, kan de set ud fra arbejdstagerrepræsentanternes synsvinkel kun lykkes, hvis de gennemføres som en kortsigtet strategi. I kraft af selve deres natur underminerer indrømmelser fagforeningernes centrale mål om at forbedre beskæftigelsesvilkårene. Hvis indrømmelsesforhandlinger skal fungere til fordel for arbejdstagerne, skal de gennemføres som en midlertidig foranstaltning og bygge på specifikke forudsætninger.

I Polen accepterede regeringen i juni 2009 en kriseforanstaltningsspakke fremsat af arbejdsmarkedets parter og godkendte den i form af to lovudkast. Pakken blev bredt opfattet som en genoplivning af den sociale dialog og omfattede 13 foranstaltninger, bl.a. forhøjelse af mindstelønnen, tilskud til beskæftigelse som alternativ til afskedigelser og forhøjelse af de sociale ydelser til arbejdstagere, der havde mistet deres job.

Som led i en plan om at sætte gang i landets økonomi igen og fastholde arbejdstagernes købekraft accepterede arbejdsmarkedets parter i Belgien at give arbejdstagere de såkaldte "økochecks", som kan bruges til at købe miljøvenlige forbrugsvarer. Med den tværfaglige trepartsaftale blev det som led i samme initiativ vedtaget at forhøje værdien af de udbredte frokostbilletter. På baggrund af arbejdsløsheden i Spanien besluttede regeringen at øge tilskuddene og etablere en pakke af foranstaltninger til at fremme beskæftigelsen i den offentlige og private sektor, herunder offentlige investeringer i infrastruktur og byggeri.

BAGSIDEN AF MEDALJEN – URO PÅ ARBEJDSMARKEDET

Koordinerede arbejdsnedlæggelser har været mere undtagelsen end reglen i løbet af krisen. Dette afspejler måske bekymring over den økonomiske situations alvor, som kan have overbevist arbejdsmarkedets parter om, at tilpasning og fleksibilitet er vigtigere for at overleve. Sammenbruddet i store, velkendte firmaer som General Motors (internationalt) og detailhandleren Woolworths (i Det Forenede Kongerige og Tyskland) – og den efterfølgende stigning i arbejdsløsheden – gør det måske mere sandsynligt, at fagforeningerne vælger forhandling frem for arbejdsnedlæggelser i tilfælde af omstrukturingsforslag.

Selv om der har været et betydeligt samarbejde mellem fagforeninger, arbejdsgiverorganisationer og nationale regeringer under krisen, har den igangværende økonomiske afmatning og omfanget af mange af de nedskæringer, der er gennemført for at bekæmpe den, ført til protester, arbejdsnedlæggelser og i nogle tilfælde sammenbrud i den sociale dialog.

I nogle lande modsatte fagforeningerne sig regeringens kriseforanstaltninger. I januar 2009 organiserede fagforeningerne i Litauen en national protestdemonstration mod regeringens politik. På samme måde opfordrede de største fagforbund i Frankrig til en national proteststrejke i samme måned mod regeringens svar på krisen.

En generalstrejke i Italien i april – som de italienske arbejderes fællesforbund (CGIL) havde indkaldt til for at protestere mod regeringens påståede manglende evne til at bekæmpe den økonomiske krise – satte fokus på spændingerne mellem fagforeningerne, eftersom CGIL var imod den aftale, som regeringen havde indgået med de øvrige arbejdsmarkedsparter om at reformere det kollektive overenskomssystem.

I Grækenland fremhævede en generalstrejke i april den stadig værre økonomiske situation i landet, og fagforeningerne protesterede mod den græske regerings restriktive finanspolitik. I oktober afholdt fagforeningerne i den offentlige sektor en dags generalstrejke mod det nye lovforslag om lønningerne i den offentlige sektor.

I maj afholdt syv fagforeninger i Luxembourg en stor demonstration med krav om garantier for beskæftigelsen og for, at det luxembourgske socialsikringssystem ikke udhules.

I Litauen iværksatte den nationale faglige samarbejdsorganisation en sultestrejke i juli i protest mod lønforringelser blandt allerede dårligt betalte medarbejdere i den offentlige sektor, og disse protester fortsatte i oktober.

I sommeren 2009 blev den sociale dialog i Spanien officielt anset for at være brudt sammen til trods for, at arbejdsmarkedets parter og regeringen havde underskrevet en fælles erklæring, hvori de erkendte den spanske økonomiske krise og dens omfang. Alle parter forpligtede sig til inden for rammerne af den sociale dialog at træffe foranstaltninger til at støtte den økonomiske genopretning. Imidlertid forkastede regering og fagforeninger centrale foranstaltninger, som arbejdsgiverrepræsentanterne havde foreslået – en reduktion af arbejdsgivernes socialsikringsbidrag og en udvikling i retning af mere fleksible ansættelseskontrakter.

I Estland demonstrerede to fagforeninger for sundhedspersonale i oktober mod regeringens planer om at reducere sundhedsudgifterne med det argument, at lønnedskæringer ville føre til, at sundhedsmedarbejdere udvandrede.

I december 2009 blev det vurderet, at Irlands 22 år gamle sociale partnerskabssystem definitivt var faldet fra hinanden, efter at regeringen havde bebudet, at forhandlinger med den offentlige sektors fagforeninger om en aftalt metode til at sikre en nedskæring på 1 mia. EUR i de offentlige lønninger var slået fejl.

Multinationale selskaber og kollektive forhandlinger

I 2009 undersøgte Eurofound, hvilken rolle multinationale selskaber spiller i kollektive forhandlinger. Da multinationale selskaber er store arbejdsgivere, er deres metoder afgørende for at forstå udviklingen i Europas forskellige kollektive forhandlingssystemer. De går forrest i presset for forandring i de nationale kollektive forhandlingssystemer – og kræver større muligheder for forhandlinger på virksomhedsniveau og større fokus på konkurrenceevne i forhandlingsdagordenen. Endvidere har deres internationale organisations- og ledelsesstrukturer – samt deres evne til at flytte job på tværs af grænser – følger for den kollektive forhandlings struktur, dagsorden og resultater. Traditionelt har multinationale selskaber desuden været først med aftaler (sædvanligvis på virksomhedsniveau) om indførelse af variable lønsystemer og mere fleksible arbejdstidsordninger. I lokale forhandlinger med én arbejdsgiver i produktionssektoren benytter multinationale selskaber i vid udstrækning grænseoverskridende sammenligninger af omkostninger og resultater (især med aktiviteter med lavere omkostninger i Østeuropa og Asien) i forhandlingerne, især i produktionssektoren. Hvis udflytning er en trussel, kan omkostningsreducerende og fleksibilitetsfremmende foranstaltninger accepteres til gengæld for en garanti for, at produktion og beskæftigelse opretholdes. Forhandlinger fokuserer i stigende grad på tværnational omstrukturering på grund af voksende bekymring over netop disse udflytninger.

Rapporten over forskningsresultaterne indeholder også en diskussion af behovet for at udvikle tværnationale forhandlingsmekanismer, hvis kollektive forhandlinger fortsat skal være en fremtrædende form for regulering af arbejdsmarkedet. Se yderligere oplysninger i den fuldstændige rapport *Multinational companies and collective bargaining*.

3

HVORDAN VAR DIN OPLEVELSE?

Arbejdsvilkårene i 2008-2009

Arbejdstiden blev afkortet for mange arbejdstagere i løbet af 2008 og 2009, men med lønnedskæringer som reaktion på den faldende efterspørgsel fra industrien. Lønstigningerne – som i nogle lande var betydelige – faldt dramatisk, og tendenserne blev i nogle tilfælde vendt, mens både stigende leveomkostninger og lønstop – eller direkte nedskæringer – udhulede arbejdstagernes købekraft. Eurofound satte i sin forskning også fokus på de løbende ulemper for mange arbejdstagere, der mangler kvalifikationer, har uregistrerede job eller ikke er statsborgere i det land, de arbejder i – lavere lønninger, større sandsynlighed for ustabil beskæftigelse og generelt dårligere arbejdsvilkår.

ARBEJ DSTID

Eurofound's mandat omfatter gennemgang af arbejdsbetingelser i hele Europa, et område, hvor udviklingen i løbet af 2008 og 2009 også afslører virkningerne af recessionen. Siden 2003 har EIRO udarbejdet en årlig oversigt over udviklingen i den overenskomstfastsatte arbejdstid i hele Europa. Hver årlig publikation indeholder et tilbageblik over det foregående år. Det fremgik af Working time developments – 2008, som blev udgivet i midten af 2009, at mønstret for udviklingen i arbejdstiden ændrede sig i løbet af 2008. I løbet af det foregående årti var arbejdsugen i EU15 blevet noget kortere, idet det gennemsnitlige aftalte timetal pr. uge faldt fra 38,6 timer til 37,9 timer. Mønstret var det samme i NMS, selv om reduktionen har været mindre, fra 39,6 timer om ugen til 39,4 timer mellem 2003 og 2008. Navnlig havde afkortningen af arbejdsugen ikke medført noget løntab. Mod slutningen af 2008 blev nedskæringer i arbejdstiden med deraf følgende lønnedgang i stigende grad aktuelt, i takt med at den økonomiske krise blev dybere. Således steg omfanget af påtvungne nedsættelser af arbejdstid og – normalt – løn i form af arbejdsfordeling og midlertidige afskedigelser, i takt med at virksomhederne prøvede at imødegå den faldende efterspørgsel.

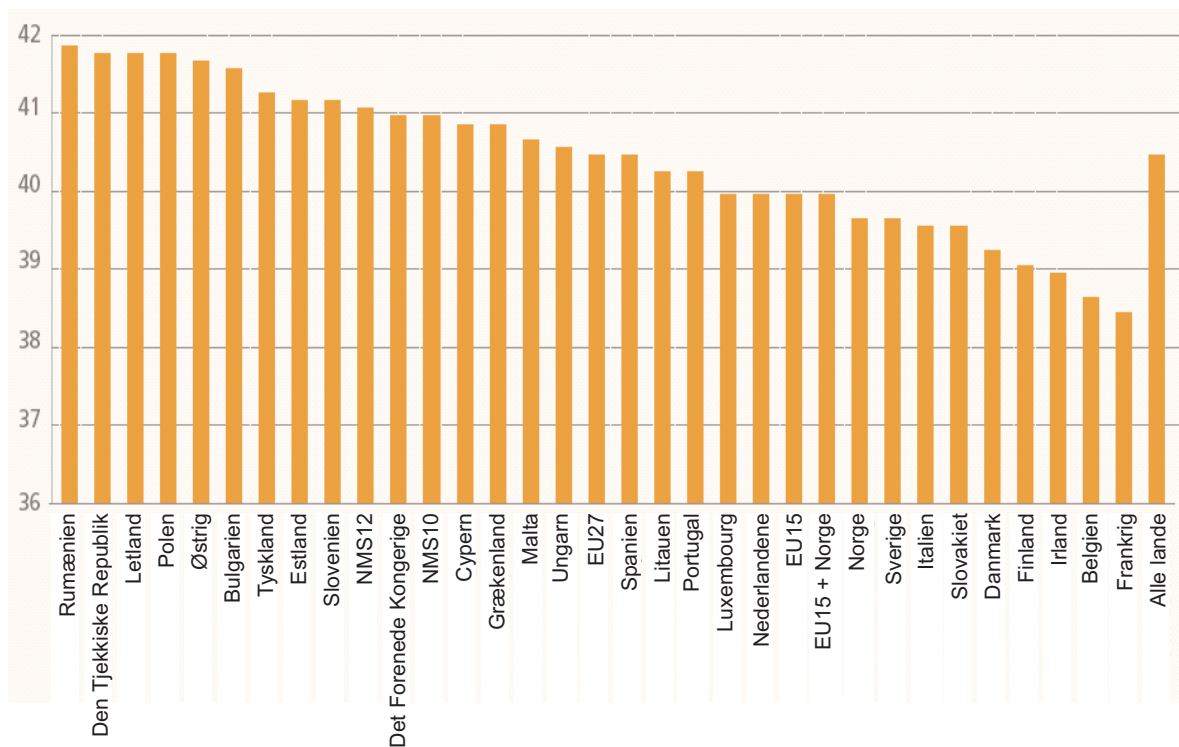
Den årlige oversigt over udviklingen i arbejdstiden viste også, at arbejdsugens længde afspejlede en tydelig kløft mellem EU15 og NMS12. Således havde kun tre af EU15-landene længere arbejdsuger end gennemsnittet for EU27, mens arbejdstagerne i 10 af de 12 nye medlemsstater havde længere arbejdsuger end gennemsnittet for EU27. Den længste arbejdsuge var i Rumænien, hvor arbejdstagere på fuld tid gennemsnitligt arbejdede 41,8 timer om ugen, mens de tilsvarende arbejdstagere i Frankrig arbejdede 38,4 timer.

ECS undersøger arbejdstid

I første kvartal af 2009 foregik feltarbejdet til Eurofound's anden europæiske virksomhedsundersøgelse, European Company Survey (ECS 2009). Selv om de første resultater blev tilgængelige i slutningen af 2009, bliver de ikke diskuteret i denne Årbog, da det store flertal af resultater først blev tilgængeligt i 2010 – både i oversigtsrapporten og de sekundære analyser. Resultaterne af den europæiske virksomhedsundersøgelse kastede lys over arbejdstids- og fleksibilitetsstrategier, variabel løn og ordninger for lønmodtagernes andel i kapitalen, social dialog og forvaltning af menneskelige ressourcer i europæiske virksomheder. HR-chefer og – hvor de var de var tilgængelige – medarbejderrepræsentanter blev interviewet i over 27 000 virksomheder i 30 lande, nemlig de 27 EU-medlemsstater samt Kroatien, Tyrkiet og Den Tidligere Jugoslaviske Republik Makedonien.

De mest markante forskelle viste sig i forhold til årlig ferie med løn. Her klarede arbejdstagerne i Sverige sig bedst med 33 dage om året. I modsætning hertil havde arbejdstagere i Estland kun 20 dage. Igen var der en synlig kløft mellem "gamle" og "nye" medlemsstater.

Figur 4: Gennemsnitlige faktiske antal arbejdstimer pr. uge for fuldtidsansatte i deres hovedbeskæftigelse, 2008

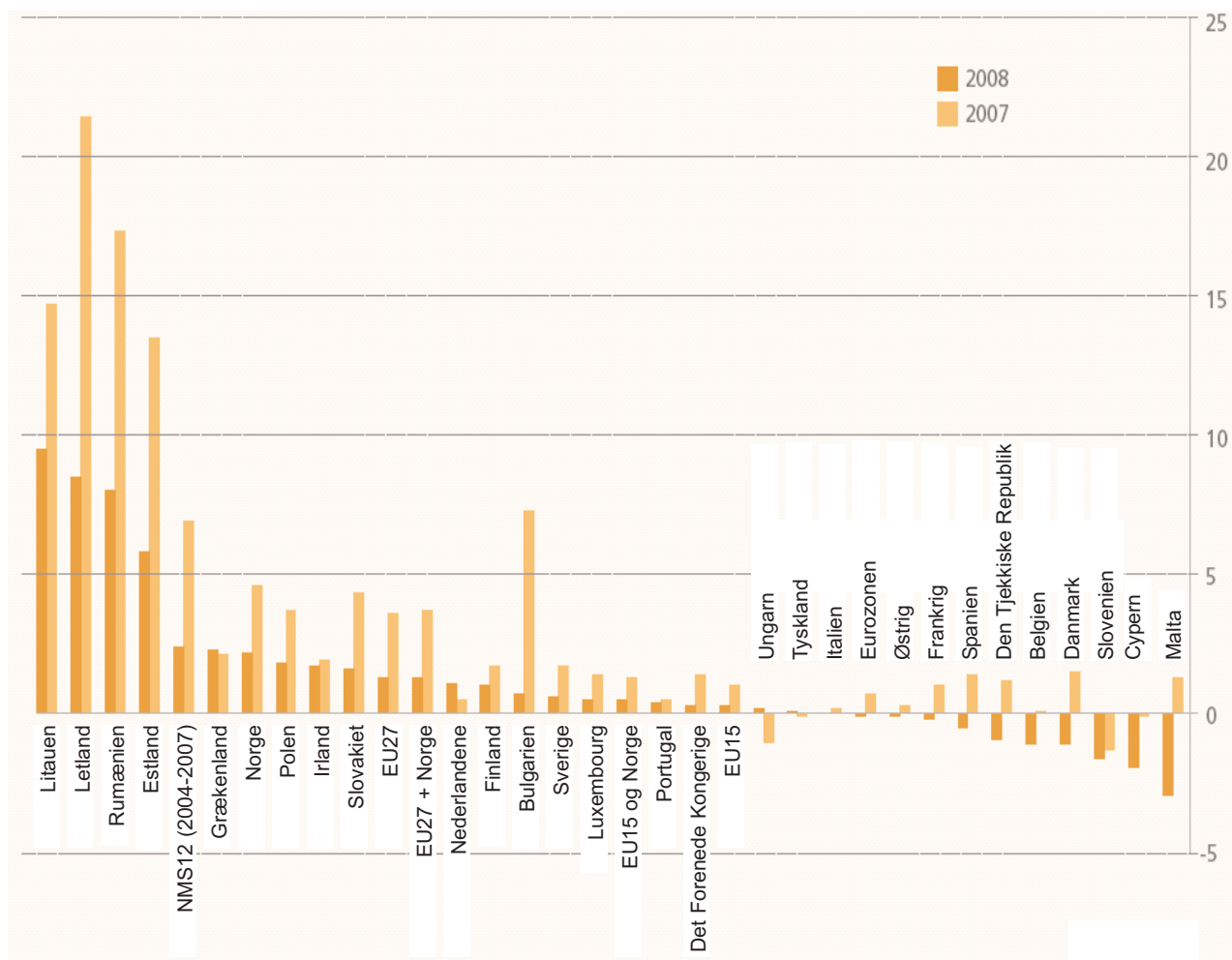

NB: Ovenstående tal viser harmoniserede Eurostat-data for det gennemsnitlige faktiske antal arbejdstimer pr. uge for fuldtidsansatte i deres hovedbeskæftigelse baseret på arbejdsstyrkeundersøgelsen, Labour Force Survey, for tredje kvartal af 2008. Disse timer omfatter alle arbejdstimer, inklusive overtid, uanset om de er betalt eller ej.

LØN

Eurofound har også siden 2003 lavet årlige oversigter over lønudviklingen. En løbende årlig oversigt over udviklingen gør det også muligt at foretage en sammenligning af tendenser over tid. Den seneste oversigt, Pay developments – 2008, viste betydelige forskelle i lønudviklingen mellem 2008 og 2007. I begge år skete der i alle lande i EU27 (og Norge, som også er med i undersøgelsen) stigninger i den gennemsnitlige overenskomstfastsatte løn. Voldsomme inflationsstigninger gjorde imidlertid, at den overenskomstfastsatte lønstigning i faste priser faldt fra 3,6 % i 2007 til 1,3 % i 2008. Endvidere gav dette meget lavere gennemsnit sig udslag i reallønsfald i en række lande. Mens kun tre lande havde oplevet reallønsfald i 2007, blev den nominelle lønstigning i 2008 udlignet eller overgået af inflationen i 10 medlemsstater. I de lande, hvor reallønnen faktisk stadig steg (mest markant i Litauen, Letland, Rumænien og Estland), var stigningerne desuden dramatisk mindre i 2008 end i 2007.

Figur 5: Gennemsnitlige kollektivt aftalte lønstigninger, korrigeret for inflation, 2007 og 2008 (%)

Kilde: EIRO

Det konstateredes også i rapporten, at den vedvarende lønforskel mellem mænd og kvinder betød, at kvinder i Europa i 2008 gennemsnitligt tjente 16,6 % mindre end mænd til trods for europæiske overenskomsters eksplicit kønsneutrale ordlyd. I EU15 er forskellen blevet støt mindre fra over 20 % i 2001 til 15 % i 2008. I NMS12 er forskellen højere og ligger på 18,6 %. Imidlertid dækker disse gennemsnit over slående forskelle mellem de enkelte medlemsstater. Således var den kønsbestemte lønforskel mindst i Italien, hvor den lå på omkring 4 %, men størst i Estland på lige over 30 %. Det lader til, at koncentrationen af kvinder i nogle få særlige job – på kontorer og inden for uddannelses- og sundhedssektorerne – stadig er hovedårsagen til lønforskellen mellem mænd og kvinder. Når der er strengere regulering af karrieresystemer, og når f.eks. udvælgelse og forfremmelse er styret af kollektive overenskomster som eksempelvis i den offentlige sektor, ser kvinder ud til at være mindre dårligt stillede, og deres karriereudvikling ligner mere mænds.

Næste års oversigt over den årlige lønudvikling, som skal skitsere milepælene for lønningerne i 2009, vil sandsynligvis fortælle en anden historie. Som det fremhæves i *Industrial relations developments in Europe 2008*, voksede presset for lønstop, som minimum, allerede i 2008. Arbejdsmarkedets parter i Belgien underskrev en tværfaglig aftale for 2009-2010, som var et specifikt forsøg på at bekæmpe den økonomiske krise ved f.eks. at begrænse stigninger i den årlige

nettoløn og beskytte arbejdstagernes købekraft gennem indførelse af offentlige transportsubsidier og frokostbillerter. Spanske arbejdsgivere begyndte at kræve lønstop i 2009 sammen med større fleksibilitet, så virksomheder i vanskeligheder kunne få mulighed for at udtræde af lønaftaler. I mellemtiden blev der sat stop for lønsatserne i den estiske offentlige sektor for 2009.

Dokumentation fra 2009 fra Eurofound's Europæiske Observationsorgan for Arbejdsmarkedsrelationer peger faktisk på betydelige lønstop. F.eks. viste en undersøgelse for maj fra Irlands største arbejdsgiverorganisation, at et flertal af virksomheder havde besluttet at sætte et stop for lønsatser. Imidlertid tydede en britisk forskningsundersøgelse offentliggjort i maj og juni på, at over en fjerdedel af lønaftalerne i Det Forende Kongerige til dato havde ført til lønstop, mens det fremgik, at over halvdelen af de britiske arbejdstagere havde oplevet nedgang i løn eller arbejdstid eller et tab af goder siden recessionens start. Letland oplevede omfattende nedskæringer i lønninger og sociale goder, som skal gennemføres fra juli 2009 – særligt nedskæringer i lønningerne i den offentlige sektor.

Arbejdsbetingelser i udkanten af arbejdsmarkedet

Der er helt klart enorme forskelle på arbejdsbetingelserne. Faktorer såsom, hvilken stilling en person har, og hvilken branche man arbejder i, gør en enorm forskel for faktorer såsom arbejdstid, løn og mulighederne for karriereudvikling. Eurofound offentliggjorde i 2009 forskning om de særlige forhold for arbejdstagere i udkanten af arbejdsmarkedet – særligt dem med et lavere uddannelsesniveau, arbejdstagere, hvis indkomst ikke opgives, og vandrende arbejdstagere.

114 mio.

europæiske borgere blev
nået gennem
Eurofound's
medieprogrammer

Fokus på beskæftigelsen i Tyrkiet

Tyrkiet er tydeligvis midt i en overgang væk fra en landbrugsøkonomi og på vej mod en servicebaseret økonomi, som Eurofound har fremhævet i sin forskning i løbet af 2009.

I årenes løb har Eurofound, som forberedelse til hver bølge af tiltrædelse af nye medlemsstater, inkluderet de næste kandidater til EU-medlemskab i sit forskningsområde. I 2009 så Institutet på arbejdsmarkedssituationen i Tyrkiet og udgav i maj en rapport med titlen *Quality of work and employment, industrial relations and restructuring in Turkey*. Forskningen har også fastslået, at den uformelle økonomi fortsat er enormt vigtig i Tyrkiet, idet den tegnede sig for næsten 50 % af al beskæftigelse i 2007. Indtil begyndelsen af årtiet havde Tyrkiet heller ikke indført nogen eksplicit beskæftigelsesbeskyttelse eller noget arbejdsløshedsydelsessystem. Det blev også konstateret gennem forskningen, at kvindernes deltagelse i arbejdsstyrken er faldet lidt siden 2000, og kvinder, som arbejder i større byer, ser også ud til at være bedre uddannet end deres mandlige kolleger, mens det omvendte er tilfældet i landdistrikter.

Fremme af mulighederne for lavtuddannede arbejdstagere

Med tanke på de barrierer for kvalifikationsudvikling og muligheder, arbejdstagere oplever på arbejdsmarkedet, hvis de kun har et grundlæggende uddannelsesniveau (under gymnasieniveau), kunne arbejdsmarkedets parter lette deres vej fremad ved at gå med til at validere færdigheder erhvervet gennem arbejde i stedet for formel uddannelse. Det er en af de centrale konklusioner i et stykke Eurofound-forskning, som blev offentliggjort i slutningen af 2009 – *Low-qualified workers in Europe*.

Rapporten fremhævede tre forhold, hvor sådanne arbejdstagere er dårligt stillet. De har dårligere chancer for at få et job, idet de har en arbejdsløshedsfrekvens på over det dobbelte af dem med et højere uddannelsesniveau. I 2007 var arbejdsløsheden for personer med mindre end en gymnasial uddannelse næsten dobbelt så høj som for personer med kvalifikationer på et højere niveau. Imidlertid søger et overvældende flertal af de lavtuddannede, som ikke er i beskæftigelse, faktisk ikke arbejde. De er således økonomisk inaktive snarere end arbejdsløse. Faktisk blev kun omkring en fjerdedel af europæerne mellem 25 og 49 år, som ikke arbejdede, registreret som ledige. Endvidere har arbejdsløse arbejdstagere med et lavt uddannelsesniveau større risiko for at blive langtidsledige. Mens det kun er marginalt flere i de fleste lande, er risikoen meget højere i andre. F.eks. havde over 90 % af de lavtuddannede ledige i Slovakiet været uden arbejde i et år eller mere i 2007.

Det er mere sandsynligt, at lavtuddannede arbejdstagere arbejder i manuelle eller ukvalificerede job. I 2007 havde næsten tre fjerdedele af de kortuddannede mænd i alderen 25-49 år, som var i beskæftigelse, manuelt arbejde. Det er også mere sandsynligt, at de arbejder i henhold til atypiske ansættelseskontrakter og har lavere betalt arbejde, og de har kun halvt så høj sandsynlighed for at få efteruddannelse som deres bedre uddannede kolleger. Forskningen viste også, at disse arbejdstagere, selv når det gælder om at få adgang til lavere kvalificerede job, har en voksende risiko for at blive udkonkurreret af folk med højere uddannelsesniveau. Eksisterende politikker har til formål at sikre, at færre mennesker dropper ud af skolesystemet, men rapporten fremhæver, at det er lige så vigtigt, at personer med korterevarende uddannelse kan få adgang til arbejdsmarkedet og finde stabil og anstændig beskæftigelse. Lærlingeforhold har vist sig effektivt i forhold til at få personer med lavere uddannelsesniveau ind på arbejdsmarkedet.

Foranstaltninger mod sort arbejde

Ny østrigsk lovgivning, der forventedes træde i kraft i 2009, om medarbejderregistrering og ansvar hos byggeselskaber, der sender arbejde ud i underentreprise til andre virksomheder, sigter mod at forebygge brugen af sort arbejde, særligt i byggesektoren, eftersom eksisterende foranstaltninger i vid udstrækning har vist sig ineffektive med hensyn til at hindre en sådan praksis. Sort arbejde, dvs. arbejde, der i sig selv er lovligt, men som ikke opgives til skattevæsenet, har betydelige skadevirkninger for de offentlige finanser og er et problem for alle 27 medlemsstater. Imidlertid lærer medlemsstaterne kun sjældent af de øvrige landes erfaringer i forhold til, hvordan man tackler problemet. Noget, der kunne fremme fælles læring, er en "videnbank" med foranstaltninger, som har bevist deres effektivitet. I øjeblikket findes der imidlertid ikke et sådant instrument. I sin forskning har Eurofound forsøgt at begynde at fylde dette hul ved at gennemgå virkningen af de foranstaltninger, som er truffet i EU, og vurdere, om de kan overføres til andre lande. En database over casestudier – som det østrigske eksempel – blev gjort tilgængelig online i 2009 sammen med en rapport indeholdende en vurdering af den aktuelle status for de nationale foranstaltninger til at ændre holdninger og mindske incitamenterne til ikke at opgive beskæftigelse. Databasen fremhæver nogle af de typer af metoder, der er indført, bl.a. afskrækkende foranstaltninger, forebyggende tilgange, politikker, som søger at lovliggøre sort arbejde, og kampanjer til at øge antallet af virksomheder og arbejdstagere, der opfylder skattereglerne. I de senere år er tendensen i foranstaltningerne ændret, idet man er gået væk fra den straffende "pisk" og mere over til "guleroden". Det fremhæves

i rapporten, at sort arbejde varierer i Unionen – f.eks. med hensyn til hvilken type arbejde der udføres, hvilke sektorer det finder sted i, og hvorfor det sker. På baggrund heraf hævdes det, at foranstaltningerne skal skræddersys, så de passer til de særlige forhold i et land eller en region.

Læs rapporten *Tackling undeclared work in the European Union*, eller søg i casedatabasen.

Erhvervsfremme for vandrende arbejdstagere

Forskningsresultater fra Eurofound, der blev offentliggjort i 2009, viste, at indvandrende arbejdstagere ofte udskilles til lavtlønnet, ufaglært og ustabil beskæftigelse. De har større sandsynlighed for at arbejde i midlertidig beskæftigelse, være overkvalificerede til de stillinger, de har (delvis på grund af manglende anerkendelse af deres faglige kvalifikationer fra udlandet), og de har mindre sandsynlighed for at få muligheder for efteruddannelse. Endvidere kan de være udsat for direkte forskelsbehandling. Alt dette fører til, at de har færre muligheder for at komme videre til bedre job eller fremme deres karriere. I erkendelse heraf har medlemsstaterne og arbejdsmarkedets parter taget skridt til at bistå indvandrere til europæiske lande med at komme frem på arbejdsmarkedet.

Østrig er et eksempel på en medlemsstat, som har søgt at gøre det lettere at anerkende udenlandske arbejdstageres kvalifikationer. Problemet er særligt vanskeligt for indvandrere i Østrig på grund af den komplicerede og krævende proces for anerkendelse af kvalifikationer. Der er indført en række initiativer, som fremmer rådgivning og støtte til vandrende arbejdstagere med henblik på at få deres uddannelse formelt anerkendt med støtte fra Den Europæiske Socialfond. F.eks. har et rådgivningscenter for vandrende arbejdstagere udarbejdet en håndbog med klar information om kravene, og hvordan de skal opfyldes.

At lære værtslandets sprog er et afgørende skridt mod bedre integrering på arbejdsmarkedet. Regeringer, ngo'er og virksomheder i mange medlemslande begynder at afholde sprogkurser som et første skridt mod skabelsen af en støttende arbejdsmarkedspolitik for indvandrere. I Danmark tilbydes alle indvandrere – ikke kun vandrende arbejdstagere – kurser i det danske sprog i op til tre år. Tyskland går et skridt videre og afholder "integrationskurser" for alle indvandrere. Disse kurser afholdes af offentlige eller halvprivate udbydere og gør det muligt for indvandrere at forbedre deres tyskferdigheder. Desuden omfatter kurserne timer i tysk historie og landets politiske og juridiske system.

Hvad er Eurofound's mest populære publikationer?

De tre rapporter, der blev downloadet mest (pdf-format) i 2009, var:

Den anden europæiske undersøgelse af livskvalitet – Sammenfatning

Den fjerde europæiske arbejdsmiljøundersøgelse

Den årlige beretning om arbejdsvilkårene i EU 2008-2009

Undersøgelse af arbejdsvilkår i Europa

Det forberedende arbejde til den femte europæiske undersøgelse af arbejdsvilkårene, European Working Conditions Survey (EWCS), fandt sted igennem hele 2009, således at feltarbejdet kunne indledes i begyndelsen af 2010. Indtil videre har Eurofound gennemført fire europæiske undersøgelser af arbejdsvilkårene (1991, 1995, 2000-2001 og 2005). Udviklingen i EWCS følger ændringerne i EU selv i de sidste 15 år. I 1991 dækkede den kun 12 lande, i 1995 var det steget til 15, og i 2000 var 16 lande omfattet (EU15 og Norge). Undersøgelsen fra 2000 blev udvidet i 2001 til også at omfatte de 10 kandidatlande, som afventede EU-medlemskab. Den fjerde undersøgelse, som blev udført i 2005, dækkede alle 27 EU-medlemsstater plus Kroatien, Tyrkiet, Schweiz og Norge. Den femte undersøgelse dækker de 27 EU-medlemsstater, de tre EU-kandidatlande Tyrkiet, Kroatien og Den Tidligere Jugoslaviske Republik Makedonien samt Kosovo, Bosnien-Hercegovina og Albanien, dvs. i alt 34 lande og ca. 43 000 interviewede arbejdstagere. De første resultater af den femte europæiske undersøgelse af arbejdsvilkårene vil blive gjort tilgængelige før udgangen af 2010.

Dog ser de manglende muligheder for vandrende arbejdstagere ud til at være et marginalt spørgsmål i de nationale debatter og prioriteres lavt af beslutningstagerne. Fagforeningernes bidrag til at støtte vandrende arbejdstagere er også ret begrænset. I de fleste lande omfatter overenskomsterne således ikke specifikt de problemer, vandrende arbejdstagere har.

Erhvervsuddannelse og almen uddannelse er de vigtigste måder, hvorpå indvandrere kan hjælpes til at gøre fremskridt på arbejdspladsen, men de, der ofte har mest behov for det, får det ikke. Uddannelse, rådgivning og støtte er ofte målrettet faglærte vandrende arbejdstagere eller ufaglærte arbejdere i større virksomheder med bedre fagforeningsorganisering, som allerede er omfattet af en vis beskyttelse. vandrende arbejdstagere, som er beskæftiget i ufaglærte job i traditionelle sektorer – såsom landbrug eller byggeri – er udelukket fra sådanne initiativer.

I et mindretal af lande, især Belgien og Sverige, er der gjort en systematisk indsats for at gennemføre vidtrækkende juridisk støtte til vandrende arbejdstagere. Foranstaltningerne omfatter en mere detaljeret eksplicit lovgivning mod forskelsbehandling, mangfoldighedsplaner for arbejdsgivere, værktøjer til fagforeninger, så de kan anlægge sag for at støtte ofre for forskelsbehandling, samt økonomisk støtte til organisationer, som overvåger klager og mægler i arbejdspladskonflikter.

Eurofound's livskvalitetsforskning i 2009 afspejlede også, at recessionen var sat ind. Resultater af Eurofound's paneuropæiske livskvalitetsundersøgelse viste, hvordan de makroøkonomiske ændringer der fandt sted, påvirkede den enkelte, samt mangfoldigheden i de måder, man lever på i hele Unionen, og de forskelle, som findes imellem og inden for medlemsstaterne. Mens de personlige økonomiske forhold blev stadig vanskeligere for mange mennesker, især dem, som allerede var dårligt stillede, ser der også ud til at være opstået bredere samfundsmæssige forandringer, hvor tillidsniveauerne faldt, mens de opfattede spændingsniveauer mellem grupper steg.

VURDERING AF LIVSKVALITET

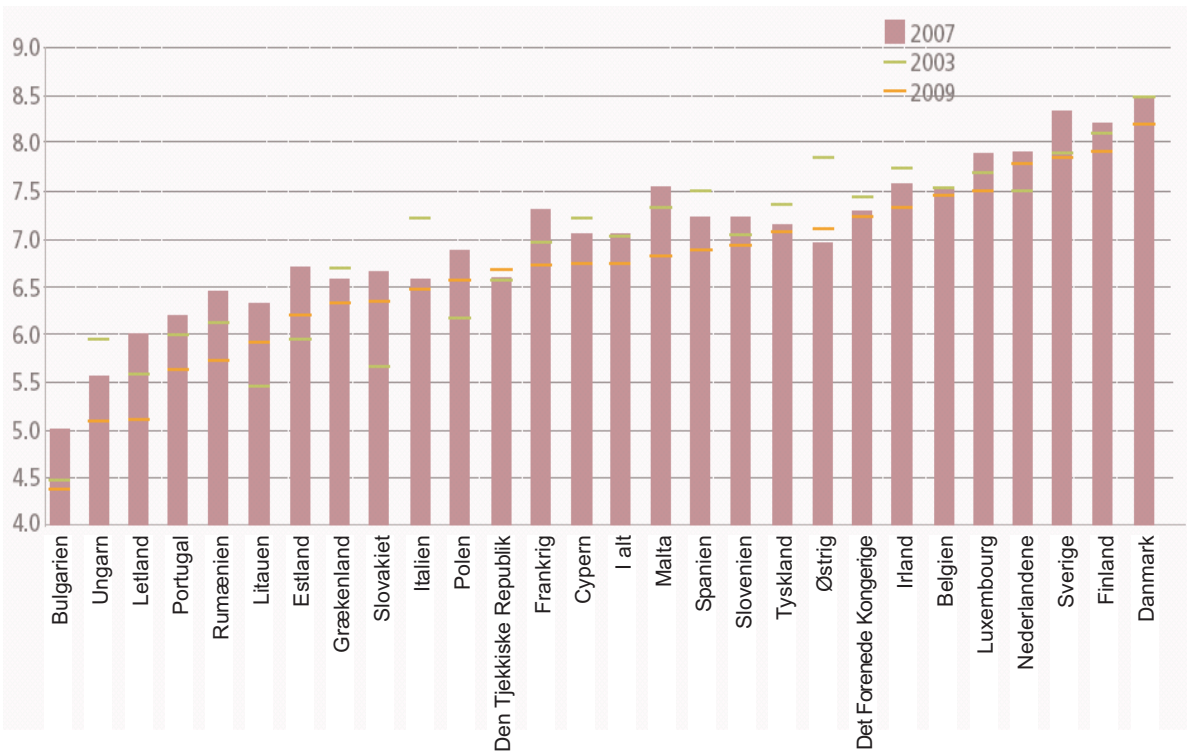
Det er klart, at der på tværs af Europa er betydelige forskelle og ligheder mellem medlemsstaterne. Selv om der kan være en tendens til at slå de nye medlemsstater sammen i én socioøkonomisk udviklingskategori og de generelt mere velstående eksisterende medlemmer i EU15 i en anden, er virkeligheden mere kompleks. F.eks. har Malta og Slovenien som nye medlemsstater visse træk til fælles med vesteuropæiske lande, mens borgere i Middelhavsmedlemsstater som Grækenland, Italien og Portugal ofte har synspunkter og erfaringer, som ligger tættere på nogle af NMS end f.eks. de nordiske medlemsstater.

Groft sagt er europæerne generelt tilfredse med deres liv. På spørgsmålet "Hvor tilfreds vil du sige, at du er med dit liv for tiden?" i 2009, var den gennemsnitlige vurdering 6,8 ud af 10. Imidlertid varierer tilfredshedsniveauerne meget markant mellem de sociale grupper, idet mennesker med højere indkomster, godt helbred, sikre job og højere uddannelsesniveau generelt er mere tilfredse med deres liv. Endvidere er borgerne i de 12 nye medlemsstater betydeligt mindre tilfredse med deres liv end borgerne i EU15. Der er afgjort en forbindelse mellem velstandsniveauet i et land (målt i BNP) og tilfredshedsniveauet – folk i de velstående nordiske EU-lande Danmark, Finland og Sverige var de mest tilfredse af alle EU-borgere med deres liv og havde tilfredshedsniveauer på omkring 8 ud af 10. I modsætning hertil vurderede folk i det mere fattige Bulgarien kun deres tilfredshed til 4,4 ud af 10.

Det er imidlertid også klart, at der ikke er nogen klar entydig sammenhæng mellem national indkomst og tilfredshedsniveau. Data fra den sidste bølge af livskvalitetsundersøgelser (EQLS) i figur 7 viser, at BNP pr. indbygger i Luxembourg er næsten dobbelt så højt som Irlands, men borgerne i de to lande gav næsten identiske vurderinger af deres livstilfredshed. Mens Bulgarien og Rumænien ligger på samme BNP-niveau pr. indbygger, er vurderingerne af livstilfredshed i Rumænien bemærkelsesværdigt højere end i Bulgarien. Når et land er velstående nok til at opfylde sine basale behov, kunne det se ud til, at andre faktorer spiller ind ved afgørelsen af folks trivsel.

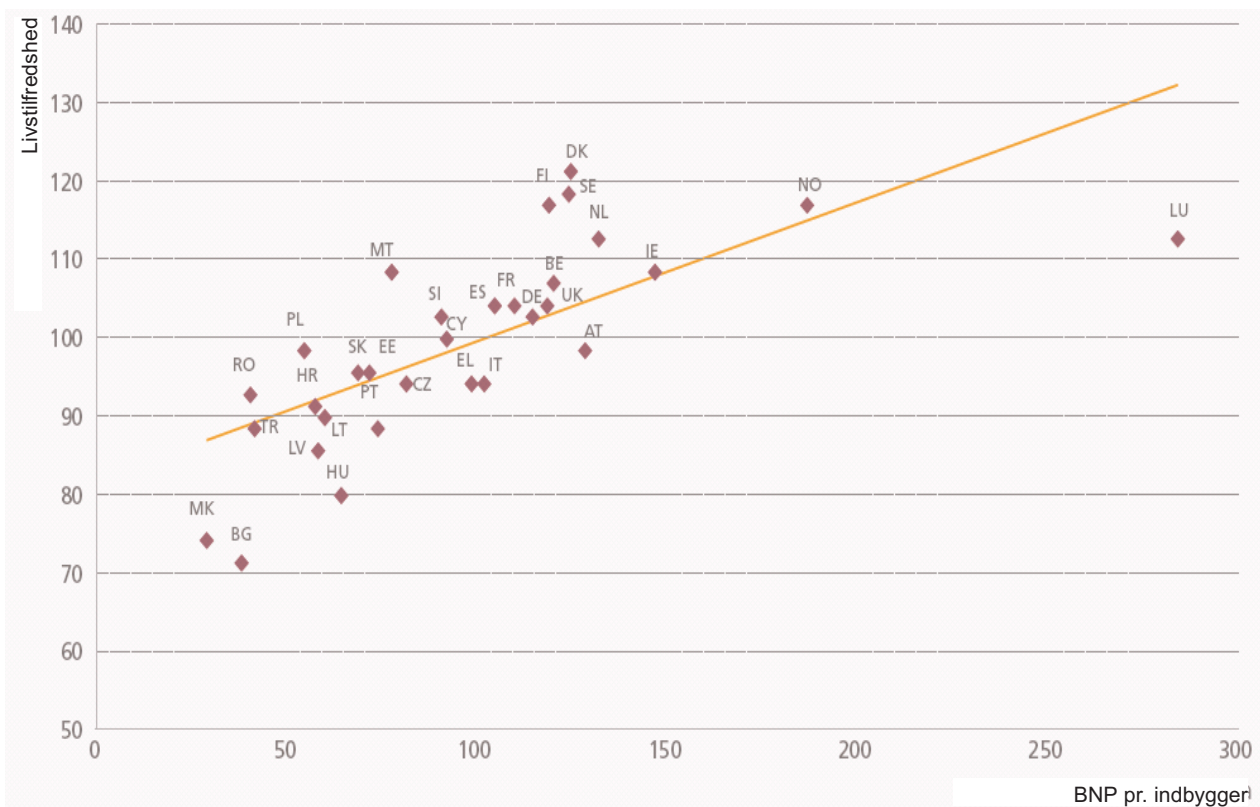
Imidlertid tæller indkomst stadig med hensyn til at forme folks opfattelser af deres tilfredshed, for i næsten alle lande er de mest velhavende de mest tilfredse, mens de fattigste er de mindst tilfredse. Endvidere hænger en persons tilfredshedsniveau også sammen med velstanden i den pågældendes lands, for i rigere lande er folk i alle indkomstgrupper mere tilfredse end folk i fattigere lande. Således er det f.eks. mere sandsynligt, at folk i de nederste 25 % af indkomstskaalen i Danmark er tilfredse med deres liv end folk i de øverste 25 % i Bulgarien.

Figur 6: Livstilfredshed 2003-2007-2009

Kilde: EQLS 2007

Figur 7: BNP pr. indbygger og livstilfredshed, pr. land

Kilde: BNP, Eurostat; livstilfredshed, EQLS 2007

Spørgsmål 29 Hvor tilfreds vil du – alt taget i betragtning – sige, at du er med dit liv for tiden? Anfør det på en skala fra 1 til 10, hvor 1 betyder meget utilfreds, og 10 betyder meget tilfreds. Både data om BNP og livstilfredshed repræsenterer det relative niveau (EU = 100).

Som tidligere nævnt spiller en række faktorer en rolle for udviklingen af livskvalitet. Men den faktor, der synes vigtigst for at sikre en følelse af overordnet tilfredshed, er tilfredshed med sin levestandard. Selv om dette gælder i hele Europa, er det især tilfældet i NMS, hvilket kunne afspejle, at mange borgere i disse lande har sværere ved at få en passende levestandard.

Imidlertid peger opdaterede undersøgelsesresultater fra september (se bagsiden) på betydelige fald i en række elementer med betydning for livskvalitet, særligt i de lande, som er blevet hårdest ramt af arbejdsløshed i løbet af den nuværende recession.

I forbindelse med den europæiske livskvalitetsundersøgelse blev der brugt EU-statistikker sammen med egne data til at vurdere EU-borgernes materielle trivsel, men man søgte også at få en mere direkte idé om, hvordan mennesker har det materielt. Både i 2007 og i 2009 blev borgerne spurgt, om de havde svært ved at få pengene til at slå til.

Det kunne se ud, som om de medlemsstater, der har lidt mest under stigende arbejdsløshed og faldende BNP siden begyndelsen af den økonomiske krise, er blandt dem, hvis husholdninger i 2009 oplevede de største problemer og afsavn.

Undersøgelse af livskvalitet i Europa

Ud over at kortlægge formålet, den faktuelle udvikling på europæisk og nationalt plan i forbindelse med omstrukturering, arbejdsmarkedsforhold og beskæftigelseskvalitet er et centralt element i Eurofound's arbejde at kortlægge, hvordan europæiske borgere har det med deres liv, deres familier, deres samfund og deres arbejdsbetingelser.

Den europæiske undersøgelse af livskvalitet (EQLS) er et enestående forsøg på at udforske livskvalitet og sammenligne det på tværs af Europa. Resultaterne heraf fremhæver de sociale og finanspolitiske udfordringer, EU står over for, både i lyset af de to seneste udvidelsesrunder og vanskelighederne som følge af den økonomiske afmatning. Et centralt aspekt ved undersøgelsen er, at den omfatter både objektive elementer, ved f.eks. at spørge folk, om de har råd til en årlig ferie, og subjektive, ved at spørge folk, hvor meget tillid de har til deres medborgere. Den første undersøgelse blev gennemført i 2003, den anden i slutningen af 2007 i de 27 EU-medlemsstater, de tre kandidatlande (Kroatien, Den Tidligere Jugoslaviske Republik Makedonien og Tyrkiet) samt Norge. Over 35 000 respondenter på mindst 18 år blev interviewet, hovedsagelig individuelt. Spørgeskemaet var udformet, så det passede til et 30 minutters interview, og dækkede et bredt spektrum af livsområder med vægt på beskæftigelse, boligforhold, familie, deltagelse i det sociale og politiske liv, samfundskvalitet og subjektiv trivsel. Resultaterne af undersøgelsen blev først offentliggjort i et resumé af de første resultater i november 2008 og herefter i en beskrivende oversigtsrapport i marts 2009. Mere dybdegående analyser blev foretaget i løbet af resten af året.

Hvad gør folk lykkelige?

Livstilfredshed er et aspekt af livskvaliteten, som måles i EQLS. Eurofound spurgte også, hvor lykkelige folk følte sig. Selv om de to ved første øjekast kunne se ud til at være synonyme, er folk næsten overalt i Europa faktisk mere lykkelige, end de er tilfredse. Forskellen mellem de to var især markant i de nye medlemsstater med lav indkomst og kandidatlandene. Det viser den dybe forskel mellem de to indikatorer. "Lykke" er mere emotionelt betonet og mindre påvirket af en persons levestandarder, mens "tilfredshed" i højere grad er påvirket af ydre socioøkonomiske omstændigheder. Mens en passende levestandard stadig er vigtig for at sikre lykke, er den vigtigste forudsætning for et lykkeligt liv et tilfredsstillende familie- og socialt liv. Mens begge disse faktorer er næsten lige vigtige i EU15, er familielivet i NMS langt vigtigere.

Så hvad gør mennesker ulykkelige eller utilfredse? Arbejdsløshed er måske den centrale faktor for en dårlig livskvalitet – et resultat, som understreger relevansen af de politiske foranstaltninger til at dæmme op for tab af arbejdspladser som følge af recessionen, der blev skitseret tidligere i Årbogen. Arbejdsløse har størst risiko for at føle sig både ulykkelige og utilfredse (og fremmedgjorte), idet de har tre gange så høj sandsynlighed som personer i beskæftigelse for at føle sig sådan. Andre risikogrupper omfatter personer med begrænset uddannelse, personer med lave indkomster, ufaglærte arbejdere, enlige forsørgere og personer med kroniske sygdomme.

Europa kort fortalt

Familie

Familie- og husholdningsstørrelserne varierer betydeligt i Europa. I Danmark talte den gennemsnitlige husholdning således 2,5 personer i 2007, mens den i Tyrkiet omfattede 4,2 personer. Generelt finder man de mindste husholdninger i nordeuropæiske lande og de største i de tre kandidatlande. Samlet set består 37 % af de europæiske husholdninger af et par med børn, og en fjerdedel består kun af et par, mens hver sjette husholdning består af en enkelt person. Imidlertid fordobles andelen af husstande bestående af en enkelt person for personer på 65 år og derover.

Boligforhold

I EU27 generelt ejer 70 % deres eget hjem, mens næsten halvdelen ejer det direkte uden nogen form for pant eller lån. Andelen af personer, der ejer deres eget hjem, er langt større i NMS12, hvor gennemsnitligt 74 % ejer deres hjem direkte, idet den højeste andel findes i Rumænien (87 %). Dette større omfang af selveje bliver dog ikke udmøntet i en højere boligkvalitet.

Offentlig service

Europæernes vurdering af deres offentlige service – såsom offentlig transport, uddannelse og statslige pensionssystem – varierer både for de enkelte tjenester og for de forskellige lande. På en skala fra 1 til 10 gav borgerne i EU27 både deres nationale offentlige transportsystem og deres uddannelsessystem en vurdering på 6,3, mens deres statslige pensionssystem kun scorede 4,8, hvilket måske afspejler en udbredt bekymring om pensionssystemernes bæredygtighed. Imidlertid vurderer borgerne i EU15 generelt deres offentlige service højere end deres naboer i NMS12. Således gav bulgarerne deres uddannelsessystem en vurdering på 4,9, mens danskerne vurderede deres til 7,6.

Sundhed

Gennemsnitligt i EU har 24 % et langvarigt helbredsproblem eller handicap. Dog rapporterer ca. 39 % i Finland om et kronisk helbredsproblem mod kun 13 % i Italien. Dette kan afspejle kulturelle faktorer samt borgernes egen situation. Ikke overraskende stiger frekvensen af kronisk dårligt helbred markant med alderen, og især ældre kvinder i NMS12 har størst sandsynlighed for at lide heraf, idet 56 % af kvinderne over 65 år har et langvarigt helbredsproblem.

Indvandring

I EU27 følte omkring halvdelen af alle adspurgte, at indvandrere kun skulle have lov til at komme og arbejde i deres land, hvis der var ledige job. Yderligere 29 % ønskede at få strenge begrænsninger af, hvor mange der kom og arbejdede i deres land, mens 7 % ville foretrække fuldstændigt at forbyde udlændinge at komme og arbejde. Især borgere i lande, som har oplevet store indvandringsstrømme siden udvidelsen i 2004, har stærke følelser om dette spørgsmål. I Cypern, Grækenland, Irland, Malta og Det Forenede Kongerige ønsker mellem 40 % og 50 % af respondenterne således en streng kontrol med indvandring.

Optimisme

På spørgsmålet om fremtiden sagde over tre fjerdedele af borgerne i de nordiske medlemsstater i 2007, at de var optimistiske med hensyn til fremtiden. I modsætning hertil udtrykte under halvdelen af de adspurgte i tre EU15-lande (Frankrig, Italien og Portugal) og fire nye medlemsstater (Den Tjekkiske Republik, Bulgarien, Slovakiet og Ungarn) en sådan optimisme. I Ungarn var der faktisk flere mennesker, der anførte, at de var pessimistiske med hensyn til fremtiden, end optimistiske.

Selvforsyning

Husholdninger, som finder deres indkomst utilstrækkelig til at opfylde deres behov, kan benytte alternative strategier til at klare deres situation. Ikke overraskende er det mere almindeligt at sikre en grad af selvforsyning i de fattigere lande, og således producerer omkring halvdelen af alle husholdninger i kandidatlandene og NMS12 (bortset fra Cypern og Malta) som minimum noget af deres egen mad. I modsætning hertil er det kun tilfældet for hver femte husholdning i Østrig, Belgien og Tyskland. På samme måde samler 20-30 % af husholdningerne i Kroatien og Den Tidligere Jugoslaviske Republik Makedonien tre familiegenerationer under samme tag for at dele leveomkostningerne.

Frivilligt arbejde

Der er stor variation på tværs af kontinentet i, hvor meget europæerne engagerer sig i frivilligt eller velgørende arbejde ud over deres betalte job. Mens over 53 % af borgerne i Norge sagde, at de undertiden udførte den slags ubetalte arbejde, var det kun tilfældet for lidt over 6 % af de kroatiske borgere. Mens frivilligt arbejde i gennemsnit er betydeligt mere almindeligt i EU15 (især i de nordiske lande og Østrig) end i kandidatlandene, er billedet stadig ganske blandet. Mens næsten 16 % af de tyrkiske borgere udfører frivilligt arbejde, gælder det kun lidt over 7 % af de spanske borgere.

I slutningen af 2009 havde Letland, Litauen og Irland oplevet de stærkeste økonomiske tilbageslag på over 10 %, mens de samme lande sammen med Estland og Spanien havde haft særdeles alvorlige stigninger i ledigheden. Når de blev spurgt om deres situation, anførte husholdninger i Letland, Litauen, Irland (og Grækenland), at det var blevet betydeligt vanskeligere at få pengene til at slå til i disse lande mellem 2007 og 2009. I Grækenland havde 32 % fundet det vanskeligere eller meget vanskeligere at få pengene til at slå til i 2007, mens det var tilfældet for 38 % i 2009. I Letland havde tallet været 25 % i 2007, men det steg til 31 % i september 2009. Det tilsvarende tal for Litauen steg fra 11 % til 19 % og for Irland fra 4 % til 9 % – hvilket er mere end en fordobling af antallet af husholdninger, der havde svært ved at få det til at løbe rundt.

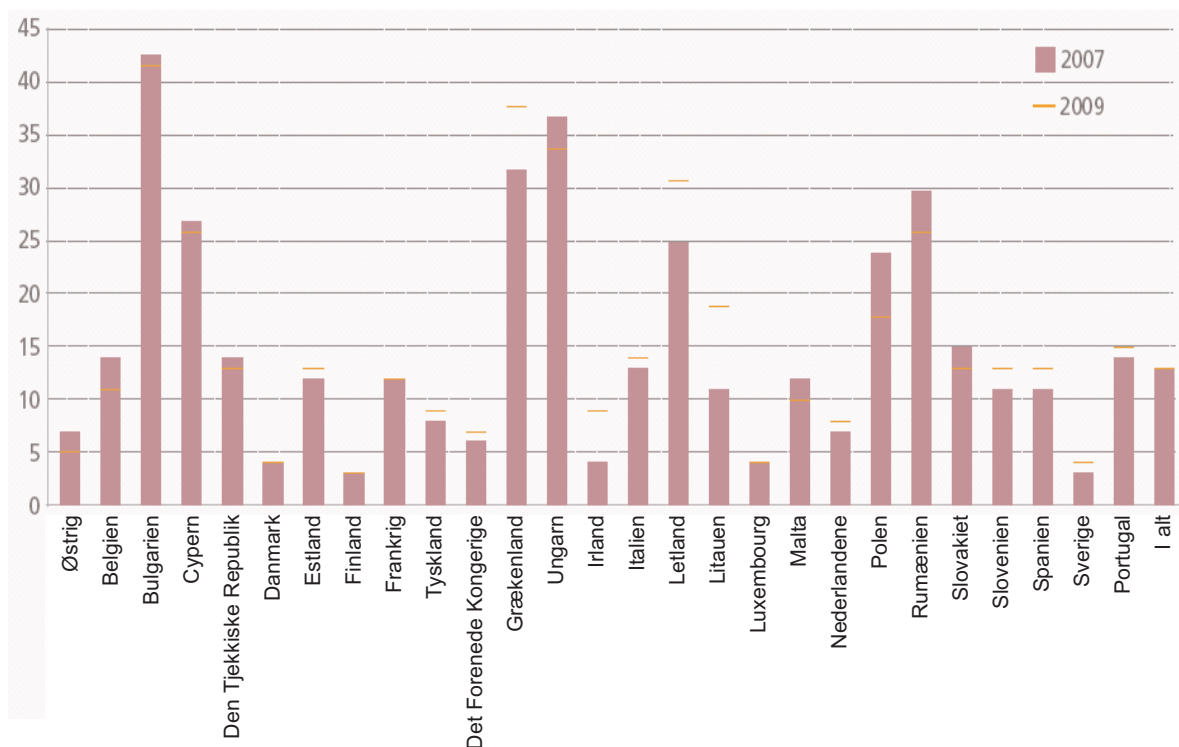
Faktorer for recessionen – hvordan Eurofound opdaterede sine data fra 2007

Starten af recessionen i løbet af 2008 ændrede mange europæiske borgeres livsomstændigheder dramatisk og gjorde potentielt mange af resultaterne fra 2007-undersøgelsen forældede. Mens undersøgelsens normale fireårige cyklus var for lang til at kunne give et retvisende billede af afmatningen 2008-2009, har det ved hjælp af Europa-Kommissionens Eurobarometer-værktøj været muligt at sammenligne svarene på centrale spørgsmål og give et indblik i europæiske borgere under den økonomiske krise.

I den forbindelse har Eurofound samarbejdet med Eurobarometerundersøgelsen, Europa-Kommissionens egen undersøgelse af den offentlige mening, og har fået inkluderet en række spørgsmål fra EQLS i Eurobarometerundersøgelsen for september 2009. Med data til en række spørgsmål for de tre år 2003, 2007 og 2009 får vi et billede af tendenser over tid og, mest dramatisk, målt noget af virkningen af recessionen, som den viser sig her og nu.

Dog så situationen i nogle lande, især Polen, ud til at blive bedre i samme periode. I 2007 havde 24 % af de polske husholdninger svært ved at få pengene til at slå til, i 2009 var det tal faldet til 17 %. I Rumænien faldt de tilsvarende tal fra 30 % til 26 %. I Slovakiet faldt det fra 15 % til 13 %, i Belgien fra 14 % til 11 % og i Det Forenede Kongerige fra 7 % til 6 %.

Figur 8: *Andel, der har svært ved at få pengene til at slå til (%)*

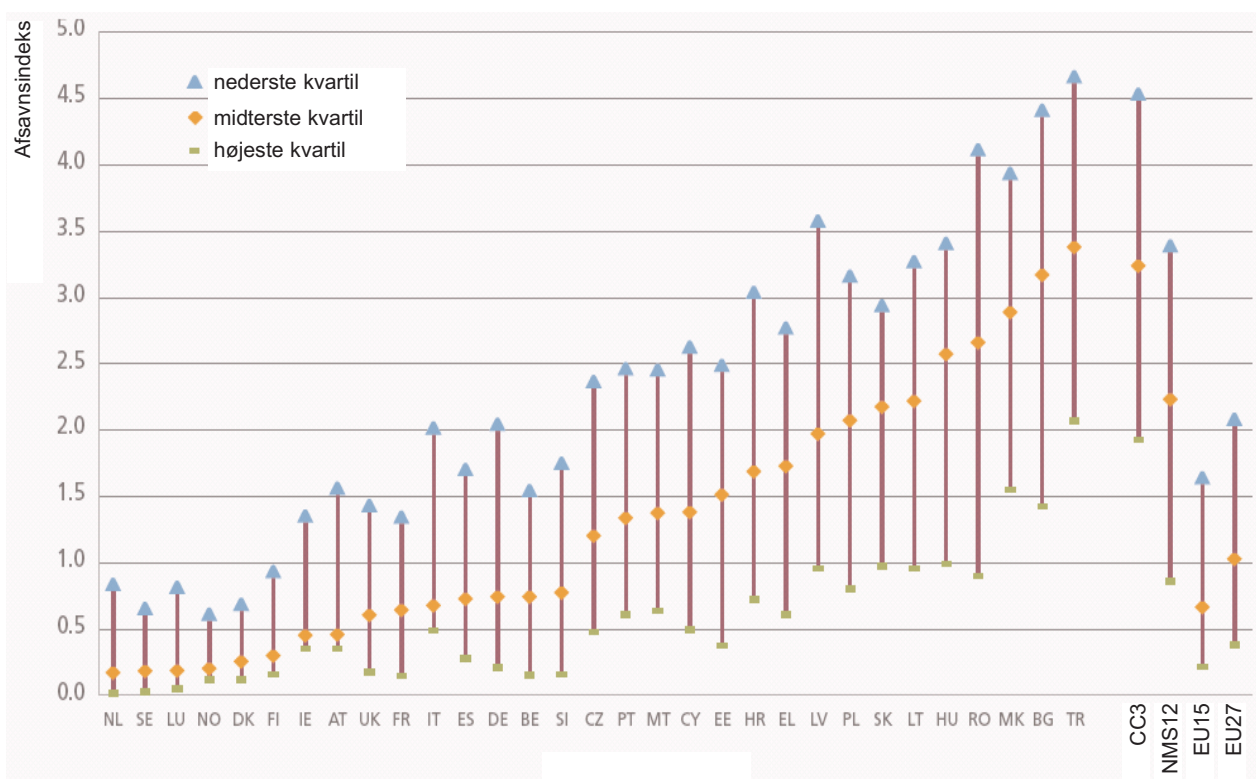
Kilde: EQLS 2007

EQLS søgte også at få en mere direkte ide om borgernes materielle velfærd. Europæiske borgere blev spurgt, om de manglede nogen af en række på seks elementer, fordi de ikke havde råd til dem: passende boligopvarmning, en årlig ferie, nye møbler til erstatning for gamle, et måltid med kød, kylling eller fisk hver anden dag, nyt tøj og midler til at beværte gæster derhjemme. Der blev konstateret dramatiske forskelle i materielle afsavn på tværs af Europa. 10 gange så mange mennesker i lavindkomstkandidatlandene som i de mere velstående EU15-lande havde ikke råd til nogen eller de fleste af disse elementer.

Der blev også konstateret betydelige uligheder inden for visse lande: I Rumænien må de fattigste 25 % af borgerne undvære fire af de seks elementer, mens de rigeste 25 % kun må undvære et. I modsætning hertil var forskellene i (og omfanget af) afsavn mellem og blandt borgere i Sverige ekstremt lav. Noget, der også er slående, er, at de rigeste borgere i nogle af de fattigere lande blandt de tre kandidatlande (CC3) og NMS12 stadig er fattigere end de fattigste i nogle af EU15-landene. I Tyrkiet, Den Tidligere Jugoslaviske Republik Makedonien, Bulgarien, Rumænien, Ungarn, Litauen, Slovakiet og Letland led de rigeste 25 % i 2007 større afsavn end de fattigste 25 % i Danmark, Sverige, Luxembourg og Nederlandene.

Det var i 2007. Hvad havde ændret sig i september 2009? Eurobarometerundersøgelsen omfattede kun et element fra den oprindelige liste på seks. Den spurgte husholdningerne, om de havde råd til at spise et måltid med kød, kylling eller fisk hver anden dag, hvis de ønskede det. Svarene viste en tydelig ændring i vilkår siden 2007 – om end for et lille antal lande. I 2007 havde 41 % af de bulgarske husholdninger ikke råd til at spise kød, kylling eller fisk hver anden dag, men i september 2009 var det tal steget til 50 %.

Figur 9: Gennemsnitligt afsavnsindeks, efter indkomstkvartil og land

Kilde: EQLS 2007

Data udledt af spørgsmål 19 (Kilde EQLS). Afsavnsindekset løber fra nul (for ingen manglende elementer) til seks (hvis alle seks elementer mangler).

I Ungarn var tallet 32 % i 2007, i 2009 var det 42 %, i Estland steg det fra 9 % til 14 %. Og Italien oplevede den største stigning i afsavn, idet tallet tredobledes fra 3 % af husholdningerne i 2007 til 9 % i 2009.

I hele Europa er en nedadgående tendens for tilfredshed med levestandard tydelig i næsten alle lande. I nogle er denne ganske stejl, f.eks. i Letland, Rumænien, Portugal og Malta. Ens plads i samfundet ser også ud til at være vigtig. Således skete det største fald i tilfredshed med levestandard blandt mennesker over 65 år i NMS12, og disse mennesker havde også det største fald i samlet livstfredshed.

Der ser også ud til at være en næsten universel udvikling i stigningen mellem 2007 og 2009 i opfattet spændingsniveau i samfundet i hele Europa og faldet i vurderingen af nationale kerneinstitutioner. Siden 2007 er antallet af husholdninger, som følte, at der er mange spændinger mellem etniske grupper, steget med 7 %, med en lignende stigning i dem, der opfatter spændinger mellem rige og fattige (8 %). Tværeurøpæiske gennemsnit dækker imidlertid over større ændringer på nationalt niveau. Mens 22 % af husholdningerne i Slovakiet i 2007 følte, at der var meget spænding mellem racemæssige og etniske grupper, var dette tal i 2009 steget drastisk til 58 %. Der kan også ses drastiske stigninger i Malta (fra 43 % til 67 %), Danmark (fra 36 % til 56 %) og Ungarn (fra 50 % til 69 %). Opfattede spændinger mellem rige og fattige steg i næsten alle lande mellem 2007 og 2009 og betydeligt i nogle, bl.a. Malta, Estland, Slovenien og Slovakiet med stigninger på 10 procentpoint eller derover.

Tendenser i livskvalitet fra 2003-2007

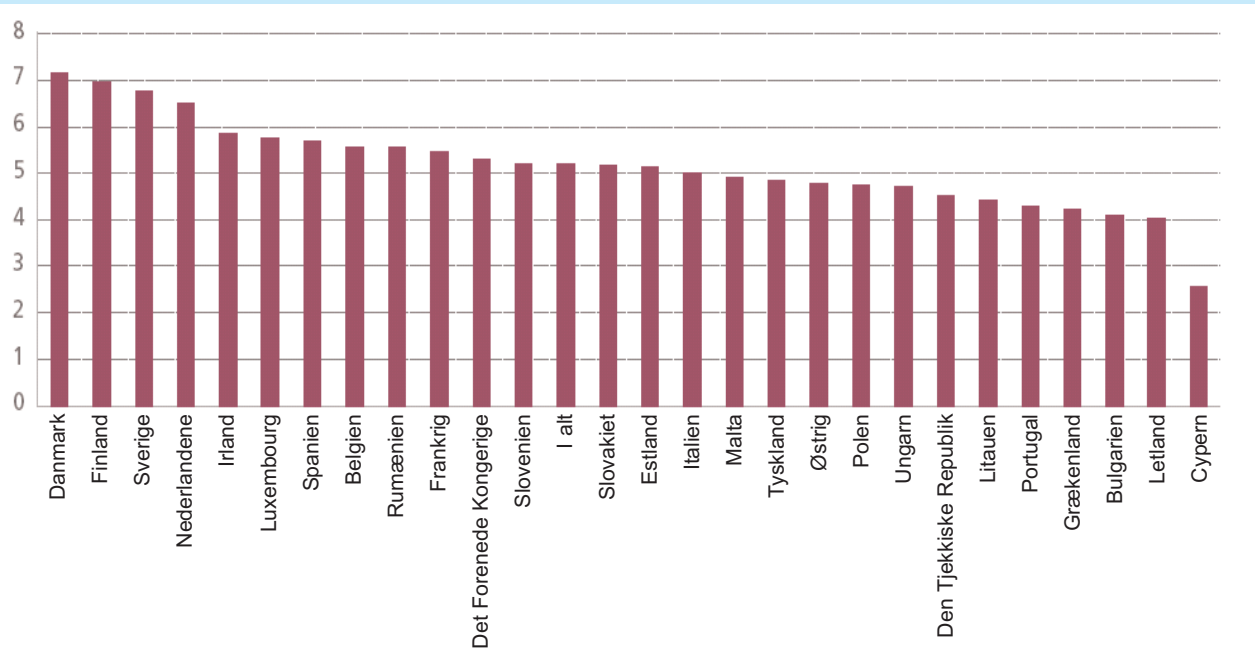
Den sekundære analyse af EQLS for 2007 omfattede en gennemgang af ændringerne mellem den første undersøgelse (2003) og den anden i 2007. Økonomisk set var Europa i perioden 2003-2007 præget af hurtig økonomisk vækst, især i de nye medlemsstater, hvor økonomisk omdannelse og indgående investeringer førte til tocifrede årlige vækstrater. I denne tiltrædelsesperiode blev den økonomiske kløft mellem NMS og EU15 reduceret betydeligt. I 2004, da NMS10 kom ind i EU, var BNP i disse 10 lande 49 % af, hvad det var i EU15, mens det i 2007 var steget til 56 %. I samme periode blev kløften også mindre i Bulgarien og Rumænien, fra 28 % til 32 %.

Som helhed forblev livskvaliteten for de 27 medlemsstater stort set stabil mellem 2003 og 2007, skønt der var en række små positive ændringer – øget tilfredshed med kvaliteten af visse offentlige tjenester, f.eks. Imidlertid øgedes den samlede livskvalitet i de lande, som tilsluttede sig EU i 2004, mere i forhold til EU15. Mens borgere i Slovakiet f.eks. gav deres levestandard en tilfredshedsscore på 5,1 ud af 10 i 2003, var denne i 2007 steget til 6,7 (men faldt til 6,3 i 2009). Fremskridtene for vurderingerne af livskvalitet i Bulgarien og Rumænien gik ikke nær så hurtigt.

Endvidere synes europæerne at have mistet tillid siden 2007 – både til deres medborgere og til nationale institutioner. Når de i 2007 blev bedt om at vurdere deres tillid til andre mennesker på en skala fra 1 til 10, gav den gennemsnitlige europæiske husholdning en vurdering på 5,3 – i 2009 var den faldet til 4,9. Endnu stejlere fald i tillidsniveauet blev synlige for nationale regeringer og parlamenter, idet tilliden til begge er faldet fra 4,6 til 4,1, dvs. et gennemsnitligt fald på 11 %. Og igen er situationen værre i nogle lande end i andre. F.eks. er faldet i tillid til den nationale regering mest markant i Irland, Spanien, Rumænien, Letland og Grækenland, hvor faldet i tillidsniveau varierer fra 22 % til 33 %.

Hvem har du tillid til?

Figur 10: Vurdering af tillid til andre mennesker, efter land, 2007

Kilde: EQLS 2007

NB: Respondenterne blev bedt om at vurdere deres tillid til andre mennesker fra 1 til 10.

Analysen af dataene fra 2007 viste, at tillidsniveauet (eller mistillidsniveauet) ikke var ensartet i hele samfundet. Generelt er mennesker med en sårbar plads i samfundet – arbejdsløse, personer med dårligt helbred eller enlige forældre – mindre tillidsfulde end andre. Alder er også en faktor for folks tillidsniveau, men ikke på samme måde i hele Europa. I både EU15 og CC3 er mennesker på 65 år og derover mest tillidsfulde, derimod er det i NMS yngre mennesker (18-34 år), der har mest tillid til andre mennesker, hvilket tyder på forskellige generationserfaringer med politisk og social forandring.

Mens arbejdet fortsætter på EU-plan og nationalt for at sikre social og økonomisk udvikling i Europa – mest bemærkelsesværdigt i dette europæiske år for bekæmpelse af fattigdom og social udstødelse – bekræfter de tendenser, der fremgår af de successive bølger af EQLS, at kampen ikke er slut endnu.

Andre livskvalitetsresultater, der blev offentliggjort i 2009, er nok mere modstandsdygtige over for forandring. Således viser undersøgelsesresultaterne for 2007 f.eks. den centrale rolle, familien synes at spille for børnepasning og ældrepleje. Den forbliver også for de fleste mennesker det sted, de henvender sig for at få støtte i nødsituationer, hvilket understreger kvaliteten af familierelationer som det vigtigste aspekt for livskvaliteten. De fleste europæere – 88 % – sagde i 2007, at de kunne gå til deres familie, når de havde brug for hjælp såsom hjælp i huset, hvis de var syge. Lige over 70 % følte, at de i en nødsituation kunne gå til deres familie, hvis de manglede penge.

Desuden har europæerne regelmæssig hyppig kontakt til deres familier og venner. Halvdelen af borgerne med børn, der bor uden for husholdningen, mødes med et eller flere af deres børn mindst hver dag eller hver anden dag. Og folk ser ud til at være stort set tilfredse med deres familieliv, eftersom det får en vurdering på 8 ud af 10.

Balance mellem arbejds- og familieliv

Det øger generelt folks livstilfredshed betydeligt at have et job, og de, der er arbejdsløse, er mere ulykkelige. Til trods for, at familiebandene bliver svagere, er familien desuden enormt vigtig for europæerne, idet den både er en central kilde til tilfredshed og et væsentligt støtteelement.

Det er imidlertid ikke let at skabe balance mellem de ofte modstridende krav i de to. Næsten halvdelen (48 %) af alle borgere med lønnet beskæftigelse sagde, at de i hvert fald flere gange om måneden var for trætte som følge af deres arbejde til at udføre husarbejde, mens næsten en fjerdedel (22 %) sagde, at dette var tilfældet flere gange om ugen.

Arbejdstagere i det sydøstlige Europa syntes at have de største vanskeligheder i 2007 med at forene arbejds- og familieliv. I Kroatien og Grækenland sagde over 70 %, at de flere gange om måneden var for trætte til at huslige sysler på grund af arbejde. Arbejdstagere i Belgien, Italien, Tyskland, Nederlandene og Norge synes at have færrest vanskeligheder med at forene de to.

I mellemtiden sagde 29 % af arbejdstagerne, at de flere gange om måneden havde vanskeligheder med at opfylde familiemæssige forpligtelser på grund af den tid, de bruger på arbejde. Ikke overraskende har de, som har længst arbejdstid, sværere ved at få balance mellem arbejde og familieliv end de, der arbejder kortere tid. I erkendelse heraf tilpasser især kvinder i mange tilfælde deres arbejdstid, så de bedre kan opfylde de krav, der er forbundet med at have hjem og familie, ved f.eks. at arbejde deltids. Kvinder bruger afgjort langt mere tid på husarbejde end mænd. I Europa bruger kvinder således gennemsnitligt ca. 33 timer om ugen til f.eks. at passe børn, mens mænd kun bruger 18.

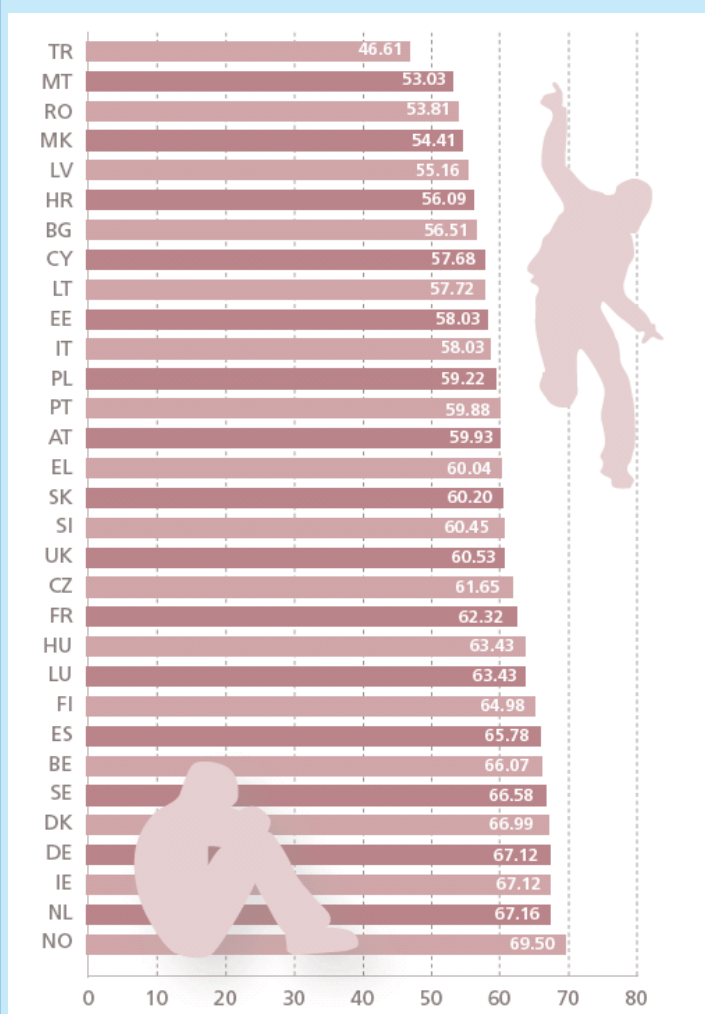
Sundhed og sundhedspleje

Selv om et godt helbred er vigtigt for europæerne – 81 % vurderer det til at være "meget vigtigt" for deres livskvalitet – betragter kun 21 % deres eget helbred som "meget godt", mens 46 % vurderede det som "godt". Mennesker i NMS og CC3, og især kvinder, følte gennemsnitligt, at deres helbred var dårligere end i EU15. Ikke overraskende har ældre europæere større sandsynlighed for at føle et dårligt helbred. Dog ser ældre i NMS (65 år og derover) ud til at have et dårligere helbred. Således sagde 34 %, at deres helbred var dårligt i forhold til kun 15 % i samme aldersgruppe i EU15. Og fattigere mennesker klarer sig også dårligere. Således sagde 14 % af dem i bunden af indkomstspektret, at deres helbred var dårligt, sammenlignet med kun 4 % i toppen. Igen klarer borgere i nogle lande sig dog dårligere. I Bulgarien, Kroatien, Ungarn, Letland og Portugal sagde 30 % eller derover i bunden af indkomstskalaen, at de havde et dårligt helbred.

98

oplæg blev, efter invitation,
holdt af
Eurofound-medarbejdere for
centrale aktører i
de 27 EU-medlemsstater

Figur 11: Gennemsnitsindeks for mental sundhed, efter land

Kilde: EQLS 2007

Måling af mental sundhed

EQLS undersøgte europæiske borgeres mentale trivsel ved hjælp af et sæt spørgsmål udformet af Verdenssundhedsorganisationen. Borgerne blev bedt om at angive, hvordan de havde haft det – havde de følt sig glade og i godt humør? Rolige og afslappede? Aktive og energiske? Var de vågnet op og havde følt sig friske og veludhvilede? Føler de, at deres dag er interessant? Figuren angiver for hvert land den andel af borgerne, som havde haft det sådan hele tiden eller det meste af tiden i de foregående to uger.

Et centralt aspekt af ens trivsel er mental sundhed. Folk ser ud til at have en bedre mental sundhed i EU15 og Norge, mens folk i Tyrkiet ser ud til at have flest mentale sundhedsproblemer. Generelt afspejler det mentale sundhedsmønster den fysiske sundhed, idet det normalt er dårligere hos ældre mennesker, bedre hos personer med højere indkomster end lavere (og forskellen er tydeligst i CC3 og NMS12) og noget bedre hos mænd end hos kvinder.

Til trods for betydningen af tilstrækkelige sundhedsydelser for den sociale beskyttelse havde mange europæiske borgere i 2007 problemer med at få adgang til ydelserne. Over 25 % følte, at de var for langt væk fra deres læge eller hospital, og over 27 % fandt udgifterne til et lægebesøg problematiske. Mennesker med lavere indkomster fandt det vanskeligere at få adgang til ydelserne end deres mere velstående medborgere, og denne forskel er større i NMS og CC3, for mens kun 22 % af dem i den øverste ende af indkomstskalaen i kandidatlandene havde problemer med omkostningerne ved at søge læge, var det et problem for 48 % af dem i bunden. Overordnet set vurderer borgerne i EU15 deres sundhedsydelser som bedre end borgerne i NMS og CC3. Dog var vurderingen af sundhedsydelserne i Grækenland, Irland, Italien og Portugal dårligere end gennemsnittet i enten CC3 eller NMS.

Boligforhold og naboskab

Et andet aspekt af livskvalitet er kvaliteten af ens omgivelser – både i og uden for hjemmet. Den samlede boligkvalitet er bedre i EU15 end i NMS og kandidatlandene. F.eks. har mennesker i Nederlandene, Belgien og Luxembourg størst boligareal, mens dem i Kroatien og Den Tidligere Jugoslaviske Republik Makedonien har mindst, kun 6 % af

husholdningerne i Sverige har problemer med fugt eller utætheder, mens 23 % i Estland har. Og mens alle husholdninger i Østrig har indendørs skylletoilet, mangler 35 % af husholdningerne i Rumænien denne facilitet. Mennesker, der lejer deres bolig, har normalt flere problemer end dem, som ejer deres hjem. Og som man kunne forvente, har personer med lavere indkomster endvidere flere problemer end deres mere velhavende naboer.

Udnyttelse af data fra EQLS

Eurofound's kortlægningsværktøj til undersøgelser (survey mapping tool (SMT)) viser data fra sine flagskibsundersøgelser på flere forskellige måder. Brugere kan udvælge oplysninger alt efter deres informationsbehov. Med værktøjet er der mulighed for at se data som kort, søjlediagram eller tabel, sammenligne nationale data med EU-gennemsnit, se fordelinger efter køn, alder og indkomst samt downloade data som .csv-fil (Excel-kompatibel).

Gå til: www.eurofound.europa.eu/areas/qualityoflife/eqls/eqls2007/results.htm

Endvidere blev datasæt afledt af EQLS i slutningen af 2009 gjort tilgængelige i det britiske DataArchive på University of Essex' websted som led i bestræbelserne på at gøre datasæt og dokumentation fra Eurofound's paneuropæiske undersøgelser tilgængelige til brug for tredjeparter. På webstedet finder du datasæt fra de tidligere bølger af EQLS samt Eurofound's europæiske undersøgelser af arbejdsvilkårene og dets første virksomhedsundersøgelse. Tilmeld dig på www.esds.ac.uk/support/newuser.asp og få adgang til datasættene på www.esds.ac.uk/international/access/I33365.asp

EQLS spurgte også folk ud om deres lokale miljø – omfanget af affald og forurening, adgangsmuligheder til grønne områder og niveauet af kriminalitet og hærværk. Mennesker i de nordiske lande samt i Østrig, Tyskland og Nederlandene var glædest for deres lokalmiljøer. Gennemsnitligt rapporterede 30-40 % af husholdningerne om to eller flere af disse former for problemer i deres nabolag. I modsætning hertil gjorde over 80 % det i Italien og Bulgarien.

INTEGRATION AF INDVANDRERE I EUROPÆISKE STORBYER

Resultatet af en folkeafstemning i Schweiz i slutningen af 2009 om at forbyde yderligere opførelse af minareter ved moskéer fremhæver de spændinger, som undertiden ligger til grund for den løbende debat om integration af etniske og religiøse mindretal i europæiske samfund.

I 2006 etablerede Eurofound sammen med Kongressen for Lokale og Regionale Myndigheder under Europarådet og Stuttgart by et europæisk netværk af byer vedrørende lokal politik for integration af indvandrere (Cities for Local Integration Policies for Migrants (CLIP)), der skulle undersøge, hvordan byer – som hovedmagneter for indvandring – har løftet udfordringen med at skabe integration.

I 2009 fortsatte arbejdet på projektet med offentliggørelsen af en række casestudier om boligpolitiske initiativer og kommunal beskæftigelsespolitik og serviceudbud i europæiske byer. Fra den 30. november til 1. december afholdt Eurofound en konference i Bruxelles med temaet "Interkulturelle tilgange til opbygning af fællesskab og samhørighed i europæiske byer – hvad kan europæisk integrationspolitik lære af byer om forvaltning af indvandring og mangfoldighed i tider med økonomisk lavkonjunktur?". Konferencen samlede beslutningstagere og repræsentanter for civilsamfundet og religiøse og etniske mindretalsgrupper til drøftelser af, hvordan man bedst kan løfte udfordringerne og bedst kan udnytte mulighederne i Europas voksende kulturelle mangfoldighed, særligt integrationen af muslimer og andre trossamfund.

Fuldstændige oplysninger om CLIP-netværkets arbejde ligger nu på www.eurofound.europa.eu/areas/populationandsociety/clip.htm

Yderligere læsning

Added value of the European Globalisation adjustment Fund: A comparison of experiences in Germany and Finland
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0970.htm

EMCC case studies – Joint social partners structures and restructuring: Comparing national approaches
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0918.htm

Se ERM case studies: Good practice in company restructuring
www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/studies/tn0903016s/tn0903016s.htm

ERM report 2009 – Restructuring in recession
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0973.htm

Europe in recession: Employment initiatives at company and Member State level
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0920.htm

European restructuring monitor quarterly, issues 1 – 4, 2009
www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/index.php?template=quarterly

Foundation Findings: Opening the door – the role of social partners in fostering social inclusion
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0944.htm

Global recession – Europe's way out: Background paper
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0998.htm

Industrial relations developments in Europe 2008
www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0903029s/tn0903029s.htm

Low-qualified workers in Europe
www.eurofound.europa.eu/ewco/studies/tn0810036s/tn0810036s.htm

Measures to tackle undeclared work in the European Union
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0925.htm

Multinational companies and collective bargaining
www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0904049s/tn0904049s.htm

Occupational promotion of migrant workers
www.eurofound.europa.eu/ewco/studies/tn0807038s/tn0807038s.htm

Pay developments – 2008
www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0904029s/tn0904029s.htm

Quality of work and employment, industrial relations and restructuring in Turkey
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0915.htm

Recent restructuring trends and policies in the automotive sector
www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0941.htm

Restructuring in bankruptcy: Recent national case examples

www.eurofound.europa.eu/emcc/erm/studies/tn0908026s/tn0908026s.htm

Second European Quality of Life Survey – Overview

www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0902.htm

Second European Quality of Life Survey: Quality of life in Europe, 2003–2007

www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef0977.htm

Sink or swim: Recession and recovery in Europe

www.eurofound.europa.eu/resourcepacks/recession.htm

Social dialogue and the recession

www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef09107.htm

Wage formation in the EU

www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0808019s/tn0808019s.htm

Working time developments – 2008

www.eurofound.europa.eu/eiro/studies/tn0903039s/tn0903039s.htm

Det Europæiske Institut til Forbedring af Leve- og Arbejdsvilkårene

Årbog 2009 – At leve og arbejde i Europa

Luxembourg: Den Europæiske Unions Publikationskontor

2010 – 55 s. – 21 x 29,7 cm

SALG OG ABONNEMENT

Publikationer fra Den Europæiske Unions Publikationskontor kan købes hos vores salgsagenter i hele verden.

Hvordan får jeg fat i en publikation?

Når du har fået listen over vores salgsagenter, kontakter du en salgsagent og afgiver din ordre.

Hvordan får jeg fat i listen over salgsagenter?

Gå ind på Publikationskontorets websted: <http://www.publications.europa.eu/>,
eller anmod om en papirversion pr. fax (352) 2929 42758

**European Foundation for the Improvement
of Living and Working Conditions - Eurofound**

**Wyattville Road
Loughlinstown
Dublin 18
Ireland**

Tel.: (+353 1) 204 31 00

Fax: 282 64 56

information@eurofound.europa.eu

www.eurofound.europa.eu